Joso Butorac

OMLADINA KRMPOTSKOG KRAJA U NOB-u 1941-1945.

Napomena vezana za dosadašnje pisanje autora o Krmpotskom kraju u NOB-u

Budući da krmpotski kraj po svom učešću u radničkom pokretu i NOB-u još nije dovoljno i prema zamišljenom planu obrađen, pogotovo kao zaokružena cjelina, neka i ovaj napis bude prilog željama da se u tome i uspije.

Računamo da je temom „Utjecaj revolucionarnih kretanja na krmpotski kraj u bivšoj Jugoslaviji i događaji početkom ustanka 1941.„ (Vinodolski zbornik I/77, str. 371-404), te knjižicom o toj temi (izdanje UBNOR-a MZ „Bratstvo i jedinstvo„ Krmpote-Klenovica 1978), zatim materijalom vezanim za ovu temu iz feljtona „U spomen partizanskom školstvu„ (Novi list - Glas Istre, lipanj 1980) i knjižicom „Partizanska osnovna škola - Krmpotsko Javorje„ (izdanje NIRO Školske novine - 1980), data dobra osnova tomu.

Žalimo zbog grešaka koje su se s tim u vezi pojavile u Vinodolskom zborniku, ali će one biti ispravljene dobrim djelom i ovim napisom, te u budućim napisima.

O krmpotskom kraju kao pojmu imena, dovoljno je rečeno u uvodu spomenute teme u VZ-I/77 i knjižici u izdanju UBNOR-a MZ „Bratstvo i jedinstvo„ Krmpote-Klenovica, pa će tako u granicama te prostorne cjeline (Krmpote, Klenovica, Alan, Omar, Drsnik i Viništa) biti tretirana i ova tema o omladini.

O tome što je omladina po starosnoj strukturi govoreno je u napisu pod naslovom „Omladina Vinodola u ustaničkim danima - komentar nekih stavova i brojčanih pokazatelja„ (VZ-II/81, str. 107-114). Tu je vidljivo da se pod pojmom omladina misli na godišta 1916-1927, što predstavlja dob od 14. do 25. godine. Naraštaj od 7. do 14. godine smatra se pionirima.

Neke od značajnijih činjenica djelovanja omladine Krmpotskog kraja za NOP i učešćem u NOB-i 1941. i na prijelazu u 1942. godinu

Opisujući stanje u krmpotskom kraju između dva rata i događaje 1941. godine u spomenutim izdanjima iznijet je priličan broj podataka koji govore kako je taj kraj živio ekonomski i razvijao se politički, da bi na kraju 40-ih godina gotovo svi njegovi ljudi bili politički orijentirani i stali uz NOP i pozicije NOB-a.

Među njima bila je i omladina. Nažalost, ona tada još nema neku organizaciju koja bi joj pomogla u razvoju i usmjeravala njene aktivnosti. To što je do rata stekla u svojoj političkoj orijentaciji uglavnom je djelo naprednijih pojedinaca u svojoj sredini. Ovom ćemo prilikom na neke događaje 1941. i na prijelazu u 1942. godinu samo podsjetiti, a težište teme bit će: vrijeme i rad od prve zakletve i stvaranja partizanskog logora krmpotskog kraja, kada konačno i počinju konkretniji organizacioni oblici omladinskog rada, pa dalje.

Nešto o aktivnosti 1941. godine

Već je kapitulacija bivše jugoslavenske vojske potaknula omladinu da prikuplja oružje, a u krmpotskom kraju prikupljeno ga je toliko da se njime mogla naoružati jača

četa. Omladina je to oružje sakrivala i tada kada su Talijani i ustaška vlast pod prijetnjom smrti zahtijevali da se oružje preda. Tada se omladina, mjestimično, tajno vježba i u gađanju.

Na sastanku grupe Krmpoćana (lipnja te godine) u raspravi o aktualnoj situaciji, potrebi evidencije i čuvanju prikupljenog oružja, sudjeluju i omladinci Mirko Balen Šakanov (član Komunističke partije od 1940), Butorac Pave Iličin, Srećko Balen Pedula, Ivica Balen Medin i Marko Balen Perin.

Tog mjeseca u štrajku u pilani Vodice, kada se radi zaposlenja sa zahtjevom išlo i u prilog Drežničana, sudjeluju osim već spomenutih Marka Balena i Pave Butorca još i omladinac Mile Pavelić Vranjaš, koji je bio i pregovarač s upravnikom Marjanovićem.

Unutrašnju vezu NOP-a između člana KP (od 1940) Lukine Butorca Bačića (suradnika Tome Strižića i Milana Mataije) s ovdašnjim aktivistima održava omladinac Mate Komadina Vladin, kojeg je 20. kolovoza Toma Strizić, s određenim zadatkom, slao i u Novi Vinodolski. U kontaktu s Drežnicom, te senjskim aktivistima (prije svega porodica Balen, Knifić i Butorac), a od kolovoza i Brinjskim Gornjim Krajem, su omladinci: Mirko Balen, Mikula Vukelić i Jurica Butković Rila. Do ljeta 1941 vezu s Mataijom imali su neki među mladima gornjih sela i preko Mile Pavelića Čambre, dok su omladinci Tone Krpan Ružin i Joso Krpan Ivin, u jesen te godine, i rodbinskim putem podržavali vezu s, već u pokret uključenim, novljanskim gostioničarom Dimitrijem Mitom Nastasićem.

U srpnju je dio omladinki i omladinaca bio aktivan u prikupljanju nekih živežnih namirnica za Drežnicu i u prikrivanju nekih tamošnjih ljudi.

Omladina ovog kraja posebno se istaknula demonstracijom šutnje i neprihvaćanjem riječi ustaškog velikog župana prof. Mirka Sušića, kada je on 25. srpnja, na jakovljevo, došao u Krmpote održati zbor radi pridobivanja ljudi u ustaške organizacije.

U rujnu je nekoliko omladinaca i omladinki iz Krmpota na takav crkveni praznik demonstrativno izrazilo svoje stajalište protiv ustaškog režima i na Krivom Putu.

U toku izgradnje ceste Novi - Povile, također rujna, suradniku NOP-a Antiću iz Selaca, nekoliko omladinaca daje za viševiške partizane određenu količinu eksploziva, a Mate Pavličević Marin tada kontaktira s Nikolom Stilin koji ima vezu s Milanom Mataijom. Koncem rujna, uz Lukinu Butorca, u prenošenju četiri pušte u Mataija Dragu za partizanski logor Viševica, sudjeluje i omladinac Mate Komadina Vladin. Na sastanku s Milanom Mataijom (oko sredine studenog) u Podomaru[2], pored spominjanih Mirka i Srećka Balena, prisutna su i tri starija omladinca Pave Filipović Zekin, Ive Krpan Jurakov i Anton Pavelić Popo, koji će svojom ulogom pridonositi i omladinskom radu. Na poznatom sastanku koji pokreće pitanje otvorene partizanske borbe u krmpotskom kraju (2. prosinca u kući Marka Butorca Pilipca - selo Javorje), gdje govori Toma Strizić, sudjeluju i omladinci: Mirko Balen Šakanov i Srećko Balen Pedula (koji su na čelu s Lukinom Butorcem i organizatori sastanka), zatim Ivica Balen Medin, Pave Butorac i Joso Iličini, Jurica Butković Rila, Frane Tomljanović i Krešo Bojini, te Mikula Vukelić Purica. U dogovoru o davanju i isporuci osam pušaka za ledenički partizanski logor Bilo 4.XII., po Petru Komadini i Josi Miletiću, sudjelovali su i omladinci - Pave i Joso Butorac Iličini, te mlada Milka Mika Filipović.

Prvi partizani krmpotskog kraja što su u ledenički partizanski logor Bilo otišli 6.XII.1941, bili su omladinci Srećko Balen Pedula i Mikula Vukelić Purica, koji su osim svoje dvije, iz Krmpota odnijeli još tri puške i jedan pištolj u logor. Poslije njih u logor je otišao 1.I.1942. i omladinac Drago Spinčić Lojzin.

Na satancima gdje dolaze Toma Strizić, odnosno Milan Mataija, 12. prosinca u Zabukovcu[3] i Luki[4], 15. i 25. u Omaru[5], te 26. u Polju[6], osim omladinaca, uključuje se i 10-ak omladinki. Osim toga s Lukinom Butorcem omladinac Mate Komadina Vladin, od Ive Blaževića Mora, u ledenički partizanski logor prenosi još četiri puške, jedan puškomitraljez i dva sanduka minicije. Tako je partizanskim logorima Viševica i Bilo do kraja 1941. godine iz Krmpota dato 19 pušaka s odgovarajućim brojem metaka, jedan puškomitraljez i sanduci s municijom.

Aktivnosti na prijelazu u 1942.

U radu triju sastanaka, koja je poslije prvog napada na Jezerane (5.I.1942) do početka veljače Toma Strizić održao u Krmpotskoj Luki 7), Drinku 8) i Bilima 9), osim starijih, sudjelovalo je i 30 omladinki i omladinaca. Među omladinom su, kako u gornjim tako i donjim selima krmpotskog kraja, tada kao partizani, počeli djelovati i Srećko Balen, Drago Spinčić i Mikula Vukelić. Siječnja 1942. u gornjim selima među naoružanima, kao prvom obliku seoske straže, nalazi se oko 15 omladinaca, koji će iza toga ući u prvi sastav partizanskog voda Krmpote; U razoružanju žandarmerijske stanice u Alanu (28.I.1942), značajnu obavještajnu ulogu imaju omladinka Ana Pavelić Valašova i omladinac Jurica Butković Rila, a sudionici su, kao osiguranje iz smjera Krivi Put, i spomenuti naoružani omladinci.

Osim udjela tih omladinaca partizana iz krmpotskog kraja u borbi za oslobođenje Breza (17.XII.1941), oni su sudionici i u Jezeranama (5.I), zatim do 21.I. u Jasenku i 6.II.1942. sudjeluju u napadu na žandare kod Batera. Nekoliko dana prije toga, kao dobrovoljac, u partizanski logor Mataija Draga dolazi i omladinac Joža Balen Šakanov.

Također su i četiri omladinca u partizanskoj desetini Krmpota, koja se formira 7. veljače u Ančić stanovima.

Pri osnivanju partizanskog logora krmpotskog kraja (12. veljače 1942) i njegove vojne snage - voda, pod formacijskim nazivom 2. vod[10] 2. čete 1. bataljona „Marko Trbović„ Primorsko-goranskog narodnooslovodilačkog partizanskog odreda (PGNOPO), položivši zakletvu, zajednički s narodom na zboru, u njegov prvi sastav ulaze i omladinci: Srećko Balen Pedula, kao komandir, Ivica Balen Medin, Joso Butorac Iličin, Stipe Butorac Stipaninov, Joso Kalanj, kao jedan od desetara, Mate Komadina Vladin, Marijan Komadina Knjapo, Tone Komadina Popić, Jure Krpan Franin, Ivica Paden Mali, Jure Pavličević Iljetinov, Mate Pavličević Marin, Joso Prpić Gajtan, Frane Tomljanović Bojin i Mikula Vukelić Purica, kao politički delegat i sekretar ćelije KP voda. Među onima koji su položili zakletvu izvan voda bilo je više od 30 omladinaca i omladinki.

Od 50-ak dotad uhapšenih i maltretiranih, gotovo polovinu čine omladinke i omladinci. Neke od njih su Talijani osudili na 15 godina zatvora. Bili su to: Joško Komadina Martin, Luka Komadina Vladin, Mate Krpan Kubota i Drago Tomičić Miladinov. Na 4 godine osuđen je Pave Butorac Gabreš. Luka i Drago su od posljedica torture u zatvoru i umrli[11].

Stvaranje omladinskih organizacija i daljnji odlasci u borbene jedinice mladih

Dakle, kroz 1941. i početkom 1942. godine u mnogim je aktivnostima uveliko sudjelovala omladina. Međutim, ona je još i tada izvan organizacionih formi Saveza komun-

ističke omladine jugoslavije (SKOJ-a), a službeno nije bila organizirana ni kao Savez mlade generacije (SMG). Zašto, nije teško zaključiti. Naime, trebalo je inicijative, a ona još nije dolazila. To je pitanje karakteristično i šire za Vinodol, još od prije rata, jer se sve do 1941.g. nije radilo na organizaciji omladine u SKOJ. Najbolji među mladima, pogotovo oni do dvadesetog godišta, tada su kandidirani za članove KP ili direktno primani u Partiju[12]. To se dešavalo još i 1942, pa tako i u Krmpotama. Potrajalo je to gotovo svuda, sve do pristizanja pisama, uputstava i drugih materijala Centralnog komiteta (CK) SKOJ-a i Pokrajinskog komiteta (PK) SKOJ-a za Hrvatsku, počevši od siječnja 1942. pa dalje.[13]

Uzroke treba vidjeti i u tome što je Okružni komitet (OK) SKOJ-a za Primorje u svom početnom radu djelovao s okupiranog terotirija, pa je njegov utjecaj bio slabiji i dolazio sa zakašnjenjem. Taj je nedostatak nadoknađivao formirani partizanski logor[14], pa su svi oblici rada od tada (veljača 1942) pa dalje, u krmpotskom kraju poticali gotovo isključivo iz tog logora, odnosno voda, i bili vezani na njega, kako u njegovu prvom sjedištu (škola u Krmpotskoj Luki), tako i Zabukovcu, kamo se 18.III.1942. preselio u kuću Vinka Pavelića Brade. U djelovanju među omladinom, rukovodioci tog partizanskog logora (i sami omladinci), angažirali su se na različite načine, prije svega zadacima, zabavom, okupljanjem i usmjeravanjem na djelatnosti NOB-a.

To nije bilo lako zbog mogućnosti da ih neprijatelj napadne iz primorskih garnizona ili iz smjera Krivog Puta[15]. Potom, zbog kadrovskih problema, bez obzira na odanost ljudi, teren je bio relativno velik i dijelom nesiguran. Sva primorska strana bila je opasna zbog blizine neprijateljskih garnizona i posada (u Ledenicama s Gradinom, u Žrnovnici, Klenovici - Cvitkovićima, na Kozici s Čardakom i Sv. Ilija), te preglednosti terena. Posebne teškoće predstavljala je neimaština svake vrste, naročito u ishrani.

Koncem veljače, pod rukovodstvom Tome Strizića, polaže se partizanska zakletva i u donjim selima[16]. Škola Krmpote Polje, te noći osvjetljena s pet petrolejki, bila je puna starijih i omladine.

Inicijativom iz partizanskog logora, od omladinaca koji su položili zakletvu u seoske straže i neke borbene akcije voda, iz gornjih sela uključuju se najprije 12 omladinaca, između 1924. i 1926. godišta, zatim drugi, a sukcesivno i do 1928. godišta, poslije i mlađi. Budući da je zbog sigurnosti organiziran određeni oblik službe obavještavanja, u najpogodnijim selima donjeg dijela krmpotskog kraja u te se oblike osmatračko-stražarske službe uključuju većinom omladinci. Od tog vremena datira i borbena grupa promjenljiva sastava, u koju su, uglavnom, ulazili omladinci pripadnici seoskih straža, a bilo je i omladinki, počevši od Marice Butorac Pavičine.

Ožujka 1942. godine osniva se Antifašistički fromt žena (AFŽ), tada sa 35 članica 17, u čijem su odboru sve omladinke Katica Balen - predsjednica, Ružica Krpan - tajnica, Ana Pavelić Valašova - blagajnica, te članice Ana Butorac Perjanova i Ikica Pavličević Iljetinova. Kasnije je dužnost predsjednika Općinskog odbora AFŽ-a obavljala i omladinka Milka Pavličević Marina, a kao izrazitije suradnice s Odborom spominju se i omladinka Mara Butorac i Olga Matešine, Anka Butorac Maričina i Tonica Ikačina, Marija Komadina Popićeva, Zora Pavličević Iljetinova i druge).

Istodobno je osnovan i Kulturno-prosvjetni odbor, u kome su omladinci - Pave Butorac Iličin, Mate Pavličević Marin, Vlado Šestan i Miro Vinski Cesarec[18].

Znači, prve konkretne organizacione forme oko kojih se okuplja i u čijim aktivnostima sudjeluje omladina krmpotskog kraja, od veljače 1942, su: partizanski vod sa seoskim stražama i svojom partijskom ćelijom[19], borbena grupa, Narodnooslobodilački odbor (NOO), organizacija žena i Kulturno-prosvjetni odbor.

U tome treba vidjeti i začetke stvaranja organizacije SMG, koja se ovdje službeno imenuje od sredine ožujka 1942, da bi odmah poslije toga bio stvoren i jedan odbor za svu omladinu krmpotskog kraja, čiji je predsjednik, do svog odlaska u Drežnicu, bio Pave Butorac Iličin[20].

Od tada se u ovom kraju počelo više govoriti i o SKOJ-u, te od kraja ožujka počinje i poneko saopćenje o primanju u SKOJ. Što se tiče samog osnutka skojevske organizacije, ona datira od sredine travnja[21]. Da u svibnju 1942. ta organizacija djeluje govore izjave prvih skojevaca, ali i izvještaj sekretara ćelije KP krmpotskog voda Mikule Vukelića OK-u KPH za Primorje, od 11.[22], i izvještaja OK KPH za Primorje PK-u SKOJ-a za Hrvatsku, od 12. lipnja[23] 1942. godine. Prilog tome je i podatak, da je prvih dana svibnja 1942 - zbog pomoći u poljskom radu obiteljima koje su odlaskom članova u partizansku jedinicu ostali bez radne snage, te radi izgradnje baraka za smještaj naroda u zbjeg - u Krmpotama stvorena i radna brigada[24], čiji su pripadnici, dobrim dijelom, bili mladi, pa su iz nje poslije izrasle i Omladinske radne grupe.

Prvi aktivi SKOJ-a formirani su u partizanskom vodu i, „civilni„, u Krmpotskom Zabukovcu. Početno je u vojnom aktivu bilo osam, a u „civilnom„ oko 10 skojevaca. Kao prvi sekretari tih aktiva spominju se, u vodu 2-3 moguća[25], a „civilnog„ Ana Pavelić Valešova[26]. Na taj „civilni„ aktiv u Zabukovcu vezani su svi ovdašnji prvo primani skojevci, „civili„, ovog kraja. Tako i službeno organizirana omladina krmpotskoga kraja pojavljuje se i na mitingu u Brezama, u prvoj polovini svibnja 1942.[27]

Međutim, te je procese unekoliko omela talijanska, takozvana majska ofanziva, koja je svoju silinu na krmpotski kraj naročito pokazala 23. i 24. svibnja 1942. U tome je sudjelovala snažna artiljerijska i ostala vatra, a sudjelovalo je oko 1500 neprijateljskih vojnika. Narod se spašavao povlačenjem u šumu.[28]

Osim što je bilo pljačke, zapaljeno je 87 kuća, 4 štale[29] i 20 stanova[30].

Te i ostale nevolje ipak su brzo savladane, čemu je doprinijela i omladina svojim stavom. Sve je više onih koji ulaze u partizanski vod, te se on tada u sastavu 2/IV bataljona „Ivice Lovinčića", odnosno „Ljubice Gerovac" postupno uvećava do jačine čete, kako se već u borbi za oslobođenje Krivog Puta ponegdje i naziva[31], a srpnja 1942. će i formacijski postati 4. četa IV bataljona „Ljubica Gerobav"[32], kada je i otišla iz krmpotskog kraja. Njen komandir je, do svog polaska u 1. proleterski bataljon Hrvatske, omladinac Joža Balen.

Od formiranja voda i njegova izrastanja u četu, te odlaska čete u Brinjski Gornji Kraj, pored već spomenutih iz prve formacije voda, u tu partizansku jedinicu krmpotskog kraja ušlo je još 16 omladinaca, ali i omladinka Marija Butorac Lucina[33].

Početkom lipnja ovdje se formira i drugi „civilni" aktiv SKOJ-a. Njegovo sjedište je Krmpotska Luka. Dva aktiva („zabukovački" i „lučki") obuhvaćala su skojevce shodno grupiranju sela i zaselaka - istočna i zapadna strana, s tim što je od tada zabukovačkom aktivu pripadalo i troje skojevaca iz Alana. Prvi sekretar tog drugog aktiva bio je Mate Pavličević Marin[34].

Poslije njega sekretari tog aktiva bili su Frane Komadina Popić i Ivica Butorac Josačin, do njegova odlaska u Općinski komitet SKOJ-a. S tim u vezi je poslije 20.VI. završeno i pregrupiranje u SMG, pa su umjesto jednog (općeg) stvorena dva odbora SMG. Jedan je imao sjedište u Krmpotskoj Luki, s predsjednikom . Marinkom Butorac Jelačinom, a drugi u Zabukovcu, čija je predsjednica Ivka Filipović Terina.[35]

Valja napomenuti da se u donjim selima i Alanu, zbog prisutnosti neprijatelja, aktivnost provodila na osnovi rada s pojedincima ili manjom grupom, dok je s Klenovicom, u

cjelini, i Sibinjom održavana samo opća veza na principu punkta, koji su već tada, po mnogočemu bili korisni, posebno onaj u Klenovici, na liniji: Ana Kalanj Bertina - trgovačka kuća Ježić. Tu se angažiraju i omladinka Marica Anić Komadina, kasnije Anini sinovi, omladinci Ivica i Marjan, te Ježićevi, posebno Ivica. Bilo je još nekoliko kuća - punktova po donjim selima i uz more, počevši od Butorac Gabrešove, koje su imale takvu ili sličnu ulogu, a u njih su iz partizanske komande, osim Srećka Baleňa, Drage Spinčića i Mikule Vukelića, dolazili Petar Butković Cole, Mile Pavelić Čambre, Anton Pavelić Popo, poslije Orfeo Tićac i drugi.

Dana 13. lipnja, na tečaj pri PK-u SKOJ-a za Hrvatsku, upućeni su Katica Balen Lujina i Pave Butorac Iličin[36], a 27. tog mjeseca u Krmpote je s bratom Antom i majkom Jelkom, došla senjska gimnazijalka Neda Knific[37], koja će ovdje mnogo pomoći u raznim aktivnostima, a brat Ante bio je angažiran u kulturno-prosvjetnom radu. Budući da su Vlado Knific i Marko Balen već među krmpotskim partizanima, a Milan Butorac (Antonov) u zatvoru, u Senju od omladinaca aktivista iz spomenutih porodica, ostaju Milan Balen Pčelarov i Anica Butorac (Antonova), te već od početka suradnik s ovdašnjim partizanskim logorom Kata Butković Garina. Razumije se, u Senju je bilo još omladinki i omladinaca koji su i preko profesorice Melanije Rivoseki bili vezani za NOP (u Novom Vinodolskom).

Skojevcima su, od ožujka do polovine 1942. godine, u vodu i među „civilima„ postali: Katica Balen Lujina, Ivica Balen Medin, Marko Balen Pčelarov, Mate Butković Rokin, Marinka Butorac Jelačina, Zorka Butorac Iličina, Joso Butorac Iličin, Ivica Butorac Pavičin, Marko Butorac Markićev, Markov Butorac Perkov, Ivica Butorac Josačin, Ive Butorac Šiljeg, Mile Butorac Jelača, Ivka Filipović Terina, Rude Kalanj Matin, Tone Komadina Popić, Frane Komadina Popić, Ružica Krpan Franjina Radojka, Ivica Paden Mali, Marija Pavelić Valašova, Ana Pavelić Valašova, Ivica Pavelić Antin, Rikard Pavelić Bradin, Ikica Pavličević Iljetinova, Milka Pavličević Marina, Jure Pavličević Iljetina, Frane Tomljanović i Krešo Bojini, Ana Vukelić Puričina, Nena Vukelić Tinčeva i Slave Vukelić Purica[38].

U Partiju su, od omladinaca, direktno, među prvima, od početka 1942. do tada, ili koji mjesec kasnije, bili primljeni: Srećko Balen Pedula (28.01.1942), Joža Balen Šakanov, Stipe Butorac Stipaninov, Pave Butorac Iličin (VII. 1942), Joso Kalanj Matin (25.II.1942), Mate Komadina Vladin, Jure Krpan Antin, Mate Pavličević Marin, Drago Spinčić Lojzin (10.II.1942) i Mikula Vukelić Purica[39]. Svi su primljeni u vojnoj jedinici KP[40]. Interesantno je napomenuti da Mikula Vukelić, kao sekretar ćelije ovdašnje partizanske jedinice, izvještava 06.IV.1942. da je u partiju primljena Ana Pavelić[41]. Ona, međutim, to danas smatra kao primanje u SKOJ.[42]

Treba znati da KK SKOJ-a Novi tada još ne postoji[43], a OK SKOJ-a za Primorje, na slobodni teritorij, izlazi tek početkom srpnja 1942[44], zato ove rezultate treba gledati uglavnom, kroz izvorište partijsko-političkog i ostalog djelovanja u partizanskom logoru krmpotskoga kraja.

Svoj neposredni utjecaj na rad među omladinom ovoga kraja, OK SKOJ-a za Primorje, poduzima preko Nikole Krajinovića - Ličanina[45], koji je pred kraj lipnja poslan u Krmpote kao pomoć u radu SKOJ-a i SMG. On je imao određeni utjecaj u dovršenju stvaranja drugog odbora SMG i obavljao neke promjene[46] u aktivima SKOJ-a.

Međuvremeno je oslobođen Krivi Put (22.VI.1942)[47] pa se i u Alanu stvara SMG, čije jezgro čine upravo primljeni, u popisu spomenutih, troje skojevaca. Predsjednik tog odbora je Slave Vukelić Purica.

Iz krmpotskog kraja se, nakon oslobođenja Krivog Puta, nastojalo što više vezati i aktivirati krivoputsku omladinu uz NOP. Na tome je inzistirao i OK SKOJ-a za Primorje preko Nikole Ličanina, nalažući mu, srpnja mjeseca,[48] da u Krivom Putu odmah počne stvarati SMG, u čiji odbor bi ušlo dvoje skojevaca iz Alana.

Već u srpnju, kroz određene dječje aktivnosti, počinju u krmpotskom kraju i prva okupljanja pionira[49].

Radi uvida, OK SKOJ-a za Primorje šalje 26.VIII.1942. u Krmpote Ibru Bosanca[50], koji je svojim primjedbama na rad Nikole Ličanina utjecao da ovaj bude povučen[51]. Jedna od primjedaba Bosanca odnosila se i na razinu izgrađenosti skojevaca, pa on, koristeći se autoritetom OK, neke od njih vraća u SMG, ukidajući jedan od skojevskih aktiva. Treba svakako reći, da se tu radilo o nerealnom gledanju i ishitrenoj Bosančevoj ocjeni, jer on i sam u svom izvještaju OK SKOJ-a za Primorje piše da je omladina krmpotskih sela sva antifašistička, da se tu da lijepo raditi, da postoje i četiri omladinske radne grupe[52] koje iza sebe imaju akcije, da bi rad sa pionirima bio vrlo plodonosan, čak i za neka iskustva, i slično[53]. No, sredinom srpnja 1942. u Krmpote dolaze Toma Strizić i Ive Jeličić sa zadatkom da se tu osnuje KK KPH i SKOJ-a za Senj[54]. Od tada pa do lipnja 1943, omladinske i druge organizacije NOP krmpotskog kraja, odvajaju se iz Novog i čine osnovne elemente ratnog (partizanskog) kotara Senj. Dolazak ove dvojice iskusnih rukovodilaca bio je veoma koristan po mnogočemu pa i u vezi s radom omladine. To se intenziviralo kada je početkom jeseni došao Feliks Gorski a poslije njega Jovo Plećaš[55], koja je OK SKOJ-a za Primorje uputio ovamo zbog toga da se direktnije angažira u stvaranju omladinskog rukovodstva za kotar Senj. Ne treba zaboraviti da su od 16. do 29. rujna 1942. Talijani, uz pomoć ustaša i četnika, poduzeli poznatu operaciju Velika Kapela (kapelska ofanziva)[56], koja je imala plan da u svojoj četvrtoj fazi, na primorskoj strani (uglavnom krmpotsko- ledeničkog prostora), uništi sve partizanske snage V. operativne zone[57].

Imalo je to određenog utjecaja i na budući tok organizacionih kretanja, budući da se u obrambenim pripremama i u izvođenju protumjera, što su poduzimane i u krmpotskom kraju, znatnije angažira i omladina.

Koncem listopada došlo se do zaključka da bi zbog izloženosti donjih sela Krmpotskog kraja, posebno Klenovice - čiji su dijelovi naselja s neprijateljskim posadama u Cvitkovićima, Žrnovnici i dijelu Kalanja, opasani žicom i pojedinim elementima fortifikacije - trebalo ići na ilegalni rad. Vezano s tim, u studenom 1942. počeo je djelovati jedan odbor SMG u selu Drinak, a do kraja godine se osniva i u Klenovici. Uvjeti rada su istovjetni i s odborom u Alanu 58, jer ustaše, odnosno žandari ili Talijani, u dosta slučajeva i zajednički, često zaposjedaju Krivi Put. Kao predsjednici navedenih odbora, spominju se, u donjim selima Zlata Butorac Milišina i Mate Pećanić Jola, u Alanu i tada Slave Vukelić Purica, a Klenovici Olga i Maruška Cvitković (1944 Ivica Ježić s tajnikom Zvonkom Kalanjem, a možda je na čelu tih odbora bio i još netko.

Mora se, međutim, reći, da ti ilegalni odbori tada, koncem 1942, još nisu bili dovoljno učvršćeni, a najvećim dijelom, zbog nesigurnosti nisu se redovno ni sastajali. Njihovo kolektivno djelovanje i veća aktivnost više će se iskazati poslije.

U Sibinju je i dalje punt koga drže skojevke Mara Prpić Kurina i Marica Butković Bajsova, a s njima i, također omladinka, Francika Butković Rokina.

U gornjim selima krmpotskog kraja odbori SMG već iskusno rade u punom sastavu, jer u njima, osim aktivista iz SMG, djeluju i najbolji skojevci. U Krmpotskoj Luki ponovo se osniva drugi aktiv SKOJ-a.

Tada Jože Manolić u svom izvještaju PK-u SKOJ-a za Hrvatsku[59] navodi broj od 120 omladinaca i omladinki, službenih pripadnika SMG u oslobođenim selima senjskog kotara, a to su tada još uvijek, uglavnom, gornja i srednja sela krmpotskog kraja.

Početkom studenog 1942, konačno je u Krmpotskom Zabukovcu i službeno oformljeno kotarsko rukovodstvo (KR) SKOJ-a za Senj[60]. To rukovodstvo (od 4 člana) prvobitno su sačinjavali Pave Butorac Iličin, Neda Knifić i Rikard Pavelić Bradin - sigurno, a moguće - Ružica (Goranka) ili Danica Mihaljević. No, već u ožujku 1943. ima promjena. Tada je među petoricom Ana Pavelić Valašova, a spominje se i Mate Pavličević Marin. Osniva se i sekretarijat. Sekretar rukovodstva bio je Pave Butorac Iličin[61].

Mjeseca studenog 1942. počelo se raditi na stvaranju općinskog odbora SMG za Krmpote. Predsjednica je Ana Pavelić Valašova,[62] koju je na dužnosti sekretara aktiva SKOJ-a zamijenila Ana Butorac Perjanova, a poslije nje će sekretar toga aktiva određeno vrijeme biti Ivica Pavelić Antin.

U prosincu (1942) je, osim odbora SMG, osnovan i aktiv SKOJ-a za srednja sela sa sjedištem u Krmpotskom Ruševu. Prva sekretarica tog aktiva bila je Ružica Krpan Radojka (Franjina) a predsjednik odbora SMG Branko Krpan Mijin, koji će poslije Radojke na dužnosti sekretara tog aktiva SKOJ-a ostati sve do oslobođenja.[63]

Značajno je napomenuti da se koncem studenog u selu Omar osniva Komanda mjesta Krmpote - Ledenice[64], čime krmpotski kraj ponovo dobija sigurniju zaštitu, jer je ona od odlaska krmpotske čete do tada ovisila, uglavnom, o osiguranju seoskih straža, u kojima je bio i veći broj omladinaca. U komandi mjesta je, prvobitno, oficir za mobilizacijska pitanja bio omladinac Joso Kalanj i neki kao kuriri, a određen broj mladih pripadao je terenskoj četi, kojoj je komandirao Krmpoćanin Pave Filipović Zekin.

Dotad se općenito u organizacionom pogledu u krmpotskom kraju znatno ojačalo. Postojale su dvije civilne ćelije KPH, dvije grupe kandidata za KP, a od formiranja komande mjesta djeluje i njena partijska, razumljivo i skojevska, organizacija[65].

Proširio se i učvrstio općinski narodnooslobodilački odbor (NOO) i organizacija žena[66]. U Krmpotskom Zabukovcu je proveden i jedan tečaj AFŽ na stupnju okruga[67], čijoj realizaciji su znatno pridonijele i omladinke koje su neposrednije radile u organizaciji žena: Katica Balen, Milka Pavličević, Ikica Pavličević, Ružica Krpan i druge.

Djeluje i partizansko školstvo. Kakvo je organizaciono stanje među omladinom, vidljivo je i iz izvještaja KK KPH Senj za prosinac 1942, koga je potpisao Feliks Gorski, tadašnji član toga komiteta 68). Tu se, izmnedu ostalog, kaže, da „... SKOJ- em rukovodi KR SKOH-a od 4 člana..." „...sekretar je član KK Partije". „KR je skoro osnovano i njegov se rad još ne bi mogao ocijeniti". „SKOJ je reorganizovan i osnovane su tri jedinice...". „... Ovom reorganizacijom omogućit će se lakši rad SKOJ-a i njegovo rukovođenje SMG." „Skojevci održavaju tjedno jedan radni sastanak, jedan političko-vaspitni i jedan skupni kome će se dati oblik kursa". „... postoje tri odbora". Govori se o brizi omladine za škole[69]. Dalje se kaže: „Do sada su otvorena tri omladinska doma". Riječ je i o nekim aktivnostima domova: pjevački zbor, diletantske grupe i drugo. Zatim, da se održavaju „skupni zborovi omladine", da „Općinski odbor SMG postoji ali se nije aktivizirao"[70]. Dalje, da Omladina sakuplja „zimsku pomoć", piše parole za izbore i vrši agitaciju za njih"[71]

I, najzad, da je do sada „sakupljeno 63 para čarapa, 30 pari rukavica, 10 pari šlapa, preko 2000 kuna i stvari za bolnicu"[72]

Ptema tome, do kraja 1942. djelovali su: kotarsko rukovodstvo SKOJ- a Senj, tri skojevska „civilna„ i jedan vojni aktiv. Zatim, općinski i, s 3 ilegalna, šest seoskih odbora

SMG[73], borbena grupa, četiri omladinske radne grupe u okviru brigade, tri omladinska doma s odborima i kulturno-prosvjetni odbor i pionirska organizacija. Tu su i dvije škole, čije je postojanje dobrim dijelom vezano i za omladinsku organizaciju, a u njima su, poslije Anče Vučetić učiteljima bili i omladinci Milka Dražić Skočilić i Milan Miko Pećanić, te, u Alanu 1943, i Milan Balen Pčelarov[74].

U partizane je, od omladinaca do kraja druge polovine 1942. otišlo još njih 15, među kojima i omladinke Roža Filipović Jelina[75] i Ana Vukelić Puričina[76], dok je devet omladinaca ušlo u sastav Komande mjesta Krpote - Ledenice.

Skojevcima su, u drugoj polovini 1942. godine (u vojski i „civilu„) postali sljedeći: Kata Bogdanić, Mara Butković Garina, Marica Butorac Pavičina, Marija Butorac Lucina, Ana Butorac Perjanova, Pave Butorac Gabreš, Mile Butorac Šanše, Tone Butorac Božičin, Milan Butorac Antin, Rudi Cvitković Pekela, Roža Filipović Jelina, Marija Filipović Žigina, Joso Filipović Jelin, Neda Knific, Marjan Komadina Knapo, Mile Krpan Rožin, Branko Krpan Mijin, Frane Krpan Ivišin, Mile Pavelić Vranjaš, Mile Pavelić Vicela, Nada Pavličević Iljetinova, Mara Prpić Kurina, Ana Stojević i Mile Martinovi, Mile Tomljanović Lesin, Mara Vukelić Puričina, Vlade Vukelić Tinac i Udurović Ankica Ciganka[77].

Sredinom prosinca na zboru omladine izabrani su i delegati za I. kongres Ujedinjenog saveza antifašističke omladine Jugoslavije (USAOJ)[78] - Neda Knific i Rikard Pavelić Bradin.[79]

Nakon povratka delegata s kongresa u Bihaću, koji su 2.3. sliječnja 1943, uz Pavu Butorca Iličina, prisustvovali i prvoj konferenciji SKOJ-a za Hrvatsku, oni su uz zadatke s kongresa i te konferencije, prenosili omladinskim organizacijama i svoje dojmove o Titovoj, Nazorovoj[80] i Lolinoj ličnosti i njihovim govorima. zatim, govorili su o brojnosti i snazi NOV-a, što su usput zapažali, o širini pokreta (NOB) općenito a posebno omladinskog, što su krmpotski delegati doznali od delegata na kongresu i njihovih izlaganja, te o veličini slobodnog teritorija preko kojega su Neda, Rikard i Pave prolazili.

Sve je to, razumije se, znatno utjecalo na budući razvoj i učvršćenje omladinske organizacije. Tako se u izvještaju OK SKOJ-a za Hrvatsko primorje, ožujka 1943, za kotar Senj kaže[81]: „Na oslobođenom teritoriju toga Kotara, omladina je sva obuhvaćena i u tom Kotaru imamo škole, Domove, analfabetske tečajeve, radne grupe itd". Feliks Gorski u svojim sjećanjima na stvaranje KP SKOJ-a Senj[82] iznosi: „Prva dva-tri mjeseca[83], radilo se na unapređenju organizacija NOP na području Krmpota, posebno u donjim selima, što nije bilo osobito teško, jer je narod bio listom za NOB-u".

U tim aktivnostima početkom 1943, izvršen je teoretski i organizacioni prelazak omladine i njenih organizacija iz SMG u USAOH, a u partizanske jedinice, NOV ili Komandu mjesta Krmpote-Ledenice, odlaze budući omladinci. Među njima je i kompletna grupa sedamnaestogodišnjih skojevaca iz sastava ranih seoskih stražara, s dobrim brojem raznih akcija iza sebe. To su: Marko Butorac Perkov, Ivica Butorac Pavičin, Ive Butorac Šljeg, Mile Butorac Šanše, Mile Butorac Jelača, Marko Butorac Markićev i Ivica Pavelić Antin. Oni, „pravo regrutski", s pjesmom odlaze u VI. brigadu.[84]

Početkom ožujka ponovo je zaprijetila ofanziva udruženih snaga (Talijana, ustaša i četnika) i krmpotskom kraju[85], a i u našim ofanzivnim djelovanjima za oslobođenje Gacke doline i Brinja[86], krmpotski kraj je bio na udraru Talijana i dijelova XVII. pripremne ustaške bojne.

U prvoj polovini svibnja počelo se raditi na stvaranju kotarskih odbora USAOH-a i AFŽ-a za kotar Senj. Prvi su bili predviđeni za rad u njima Ivka Filipović Terina i Zlatko

Sirnik, a AFŽ - Ružica (Goranka).[87] No, situacija koja se općenito stvara u proljeće 1943. i nastojanja da se iz krmpotskog kraja što snažnije prodire na senjsku stranu i Podgorinu, radi učvršćenja stvorenih veza sa otocima Rabom i Pagom, doveli su do odluke da se formirana, i s formiranjem početa, kotarska rukovodstva za Senj premjeste na stvarni teritorij senjskog kotara. Odabrano je selo Krasno, a prelazak je obavljen u drugoj polovini lipnja 1943,[88] pa s tim premještanjem prestaje i organizaciona vezanost općinskih struktura krmpotskog kraja i kotara Senj, te se one ponovno vraćaju u sastav svoga kotara Novi.[89] Međutim, odlazak KR Senj iz Krmpota zahtijevao je nadomjestak za do tada neposredno objedinjeno rukovođenje ovdašnjim skojevskim aktivima. To prije što je tada stvoren aktiv SKOJ-a i za donja sela, čiji je prvi sekretar bio Mate Pećanić Jola. Kako je već na prijelazu iz 1942. u Alanu bilo 7 skojevaca, u ožujku je pokrenuto pitanje njihova povezivanja u aktiv. Dužnost sekretara, do dolaska Kate Butković Garine, obavljao je Slave Vukelić Purica, koga je na mjestu predsjednika odbora USAOH-a naslijedila Nena Vukelić Tinčova. Tako se, pored već postojećeg općinskog odbora USAOH-e, koji od tada ima 5 članova i 13 u plenumu [90], ovdje počelo raditi i na formiranju općinskog komiteta SKOJ-a za krmpotski kraj, što je završeno do oko 20. kolovoza 1943. godine.[91]

Prvi sekretar tog Komiteta bila je Ana Pavelić Valašova. Tu dužnost su obavljali još - Ivica Pavelić Antin i Ivica Butorac Josačin.

U partizane (NOV), ponetko u terenske jedinice, osim već spominjanih, od početka 1943. pa do kapitulacije Italije, otišlo je još trideset i četvorica mladih, što znači [91] 41, među kojima i 3 omladinke Anka Butorac Ivanova, Anica Butorac Antonova i Udurović Ankica Ciganka). U SKOJ su kroz to vrijeme, u spomenutim „civilnim" i vojnim aktivnostima, primljeni sljedeći: Drago Balen Ivišin, Pave Blažević Šicar, Ive Butković Gara, Kata Butković Garina[92], Ivica Brozović Kirčić, Anica Butorac Antonova, Milan Butorac Antonov, Ivka Butorac Vranešova, Zlata Butorac Milišina, Mara Butorac Gabrešova, Marija Butorac Perjanova, Mile Butorac Slavkov, Tone Butorac Pavičin, Tone Butorac Martinčić, Mile Butorac Milišin, Tone Butorac Stupica, Petar Cvetić, Branko Cvitković i Marjan Cvitković Braco, Anka Filipović Zekina, Mile Filipović Zekin, Joso Filipović Broza, Pere Filipović Jelin, Frane Filipović Medo, Ive Komadina Vidov, Mile Krpan Josankov, Pere Krpan Mijin, Ive Krpan Ivišin, Tone Krpan Ružin, Tone Krpan Kubota, Frane Krpan Doktor, Mile Pećanić Verin, Mate Pećenić Jola, Anka Stojević Martinova, Tome Tomičić Lukičin, Marica Butković Bajsova, Kata Butorac Markićeva, Anka Butorac Maričina i Darinka Butorac Milićeva[93].

Stvaranje općinskog Komiteta SKOJ-a, osim toga što predstavlja potpunu organiziranost omladine krmpotskog kraja u NOB-u, ono je i kruna cjelokupna rada omladine do tada, jer su postignuti veliki rezultati i stečeno dragocjeno iskustvo. Ostalo je još da se, pored ilegalnog odbora USAOH-a, u Klenovici stvori i ilegalni aktiv SKOJ-a. No, za kratko je uslijedila kapitulacija Italije,[94] pa je to bilo moguće učiniti i legalnim putem. Budući da je skojevac iz 1942. Rudi Cvitković, koji je primljen u Sušaku, već u NOV, a pred kapitulaciju Italije su otišli i skojevci Marijan i Branko Cvitković, ovdje su taj aktiv na početku sačinjavale omladinke Olga Cvitković, Maruška, Nada i Marija Slavnika. Prva sekretarica bila je Cvitković, a zatim Olga Brozović.

Nakon kapitulacije Italije, u NOV, partizanske i teritorijalne jedinice, otišlo je 38 mladih, među kojima je i nekoliko omladinki. Tako je, konačno iscrpljen sav muški omladinski potencijal za vojsku s teritorija krmpotskog kraja, osim rukovidećih u omladinskim i drugim organizacijama NOB-a, te najneophodnijih u seoskim stražama.

U SKOJ je do svibnja 1945. u civilnim i vojnim aktivima primljeno još 49 omladinki i omladinaca. Među civilima većinom iz 1928. pa i nižih godišta, a u KP se već od početka 1943. počinju primati najistaknutiji članovi SKOJ-a.

O borbenim i drugim aktivnostima omladine krmpotskog kraja od formiranja partizanskog logora i voda

Već u prvim borbenim akcijama partizanskog voda - 8.III. u razoružanju žandara stanice Klarićevac,[95] 16.III. pri odbijanju talijanskog napada od sela Crna[96] i 17.III.1942. kod sprečavanja prodora Talijana ispred sela Alan[97], uz već spomenute iz sastava voda, sudjelovali su i omladinci pripadnici seoskih straža. Bilo je više slučajeva kada su pojedini od njih išli u borbene akcije i izvan krmpotskog kraja. Iz prijašnjeg izlaganja vidimo da su omladinci u sastavu tih straža do odlaska u partizane i NOV bili trajna dopuna partizanskom vodu, poslije četi i komandama mjesta Krmpote - Ledenice, Novi i Senj, u osiguranju sela krmpotskog kraja, a ponekad i osnovna snaga tog osiguranja. Isto tako, znatno su pridonijeli sistemu osmatranja i javljanja, koji je preko donjih sela bio povezan čak do Klenovice, tako da iznenađenja nije bilo sve do 1944, kada je taj sistem zbog odlazaka u partizanske i jedinice NOV, sveden na minimum.

Lipnja 1942.[98] za vrijeme napada partizana na neprijateljsko uporište u Krivom Putu omladina ovog kraja sudjeluje i u sastavu seoskih straža kao dopuna osiguranja na krmpotskim položajima prema cesti Senj - Novi, a veći broj omladinki i omladinaca pomagali su u sakupljanju hrane. U tom napadu četa krmpotskog kraja odigrala je značajnu ulogu i jedina dala žrtve, izgubivši, pored starijih Mate Butorca Maričina i Mile Komadine Popića, još i omladinca Ivicu Pađena Malog, a zabunom je u toj borbi život izgubio i, također omladinac Jurica Butković Rila.[99] Noseći pripremljenu hranu na položaje, omladinke su, ne plašeći se bombi, rafala i fijuka metaka, pjevale: „Listaj goro, cvjetaj cvijeće, omladina u boj kreće", pa ih je, dirnut zbog poginulih i ovim prizorom, komandant Veljko Kovačević fotografirao, a zbog pokazane borbenosti omladinaca seoske straže, nakon završetka borbe, odredio da im se od zarobljenih dodijeli oko 10 pušaka sa po 15 komada metaka.[100]

U svim zasjednim borbama na cesti Novi - Senj, počevši od slučaja zaustavljanja autobusa (6. svibnja 1942) kod Sv. Ilije,[101] u koje me zarobljen talijanski vojnik, i zasjede četnog sastava 29.VI. kada je ubijeno 11 a ranjeno 17 talijanskih vojnika,[102] preko one s glavninom snaga 1. proleterskog bataljona Hrvatske (18. VII. 1942), kojom prilikom je potučen talijanski artiljerijski divizion[103] i akcije 22. X. tekuće godine, kod sela Šator[104] do one - 21. I. 1944, kada je 1. udarna brigada PGD ubila 120 vojnika i 50 mula a ranila oko 160 vojnika, uništivši i veći broj vozila iz 114. lovačke njemačke divizije,[105] te zasjede 29. II. iste godine kod Vlaške Peći, gdje je ubijen veliki župan za Liku i Krbavu ustaški pukovnik Jurica Frković[106] i one grupnog sastava kod Krmpotske Ruke, 8. I. 1945, na čelu s omladincem Tonom Komadinom Popićem, koji je tu sa još dva druga junački i poginuo[107] - svugdje je sudjelovala omladina krmpotskog kraja, najčešće kao borci i rukovodioci u krmpotskoj ili drugim partizanskim jedinicama. Sudjelovali su u tim akcijama i oni iz seoskih straža ili „čisti civili". Oni su dobro poznavali teren pa su bili vodiči i razvađači grupa po položaju[108], pomagali su odbornicima u prikupljanju hrane i razmještaju partizana po kućama, brinuli se o ranjenima, posebno omladinke, itd.Omladina krmpotskog kraja, sudjelovala je i u uništavanju telefonskih i telegrafskih veza.

Prva takva akcija izvedena je 18/19. ožujka 1942.109) na liniji Senj - Krivi Put, gdje su osim borbenog osiguranja pripadnika krmpotskog partizanskog voda, bile i oko tri grupe civila, od kojih većinom omladinci a i dvije omladinke. Oni su tada porušili 25 tt stubova, razbili izolatore i pokidali žicu. Takve akcije slijedile su dalje, pa se u izvještaju Velike župe Vinodola i Podgorja kaže: „U kotaru Senj dne 1. travnja prepilili su odmetnici 14 brzoglasnih stupova između Senja i Novog."[110]

Zatim su 26. VIII. 1942. dijelovi krmpotske čete s omladinom uništili 2 km tt. linija između Senja i Novog.[111] Ističemo još i akciju od 21/22. II. 1943. u kojoj je pored pripadnika terenske čete komande mjesta Krmpote - Ledenice sudjelovalo 12 omladinaca i 4 omladinke. Tada je od zaseoka Cupine k Sibinju i Kozici u smjeru Novog za jedan sat srušeno 27 tt. stubova, koji su prepiljeni još na po 3 mjesta i uništeni izolatori i žica.[112]

Osim partizana i starijih ljudi, omladinci i omladinke su sudjelovali i u svim prekopavanjima i zarušavanjima (zaprečavanju) puteva na ovom terenu, počevši od akcije ovog tipa izvršene 29. lipnja 1942. na cesti Senj - Krivi Put,[113] pa do onih što su izvođene 1-7. kolovoza 1944. na komunikaciji Senj - Novi i Alan - Vodice - Stalak.[114] Na principu djelovanja borbene grupe u kojoj su sudjelovali omladinci i omladinke, likvidiran je srpnja 1943. i ustaški tabornik ledeničke općine iz 1941. Milan Kalanj, poznat kao Mila ustaša.[115] Rasturanje letaka i pisanje parola također je bio češći način aktivnsti omladine, a osim na području krmpotskog kraja, takvo djelovanje sezalo je do Senja.[116]

Radne akcije su bile značajne, a karakterizirala ih je raznovrsnost. Obrada zemlje, košnja, ubiranje usjeva i plodina, te njihovo spremanje, uz sječu, dovoz i pripremu ogrijevnog drva, može se smatrati jednom grupom radova. Oni su se dijelili na pomoć porodicama boraca, samohranih i nemoćnih i za potrebe partizana, jedinice NOV, teritorijalnih jedinica, ranjenika i pozadinskih organizacija.

Većih akcija iz te grupe radova bilo je više, počevši od one ljeta 1942, kada je omladina za partizanske potrebe pokosila, ovršila i do šumskih skladišta Podstine, Razvala i drugih, prenijela više od vagona žita.[117]

Izrada i održavanje baraka, razni popravci u ofenzivi zapaljenih kuća, te adaptacija i uređenje omladinskih domova i škola druga je grupa tih radova.[118] Za te radove daske i lim donosili su se sa pilana Vodice ili Mošune, a šimla iz Dulibe.

U treću vrst angažiranja omladine mogu se navesti razna prenošenja, u vezi s opskrbnim potrebama jedinica NOV, teritorijalnih jedinica i pozadinskih organizacija, a poseban je bio angažman u prenošenju ranjenika. Neposredno angažiranje oko ranjenika najviše je došlo do izražaja za vfijeme kapelske ofenzive rujna 1942. i one ožujka 1943,[119] kada je, pored drugih iz Primorja, i omladina krmpotskog kraja, preuzimajući „štafetu" od Drežničke omladine na Stalku, prenosila ranjenike dalje do Mošuna i u Dulibu, te u povratku nazad, pomažući i na opsluživanju. Odatle i dirljiv detalj kad - u preplitanju boraca, civila i ranjenika, te preplašene stoke, što sve potencira pucnjava i eksplozije, - komesar bolnice, iz konspirativnih razloga zahtijeva da dalje u šumska skloništa, ranjenike nose samo skojevci, a poznata skojevka Ana Pavelić Valašova odgovara mu: „Sve su ovo, koji su samnom došli skojevke i skojevci, ja odgovaram za njih„, a nisu svi među njima još bili primljeni u SKOJ, i tu su se kalili. Međutim, Ana ih je sve poznavala u dušu, pa je zato i mogla tako reći.[120]

Dolazili su i drugi zadaci ove vrste, a o kapitulaciji Italije omladina krmpotskog kraja uvelike je pomagala pri evakuaciji vojnog i drugog materijala, posebno iz Senja. Kaže se da je tada samo omladina Krmpota i Klenovice dala 258 radnih dana.[121] Slično je bilo i za vrijeme nadiranja Nijemaca u Vinodol, o čemu govori i tada po zaduženju ovdje zatečena

omladinka, čl. KK SKOJ Novi - Andrina Stanić Stojević i drugi primjeri. I, najzad, kada je ovdje 19. dalmatinska divizija, između 12. i 16. travnja 1945, vodila borbe za konačno oslobođenje Vinodola, uz ostale, omladina, je uglavnom omadinke i pioniri (omladinci su bili u NOV) - posebno masovno pomagala, osim ostalog u prenošenju municije, ranjenika i materijala.

Prikupljanje namirnica i prerađevina ishrane, bio je permanentan zadatak, a posebno za ranjenike bolnice br. 7 i naše jedinice koje bi se našle na teritoriju krmpotskoga kraja. U tome je poslije spaljivanja Drežnice i sela u Gornjem Kraju u spomenutim dvjema ofanzivama, bila pojačana potreba, naročito vezana za ranjenike.[122] Zbog spaljivanja došlo je i do nestašice stočne hrane, pa su Drežničani i „Gornjaši„ dobar dio svoje stoke dali u toku zime 1942/43. na prehranu u krmpotski kraj, a u tome je znatnije bila angažirana i omladina.[123]

U izvještaju iz Krmpota za kolovoz 1944. navodi se da je u općoj iscrpljenosti prikupljeno: 1936 kg ječma, 171 kg mesa, 1730 kg krompira, 142 kg soli, 23 kg kukuruza, 125 kg zelenja i 475 litara mlijeka.[124]

U nestašici hrane, pogotovo te godine ali i poslije, radi nabavke se išlo, po cijenu da se i glava izgubi, sve do Pokuplja, pa i dalje. Tamo bi se razmjenom za sol i duhan moglo dobiti nešto od krušarica i drugo, a u tome je sudjelovala i omladina, počevši od šesnaestogodišnjeg odbornika NOO Mile Botorca Slavkova, zatim nešto starijih Mate Butorca Antina, Zdenka Cvitkovića i Nikole (Mike),Tone Krpana Kubote i drugih odbornika omladinaca i omladinki.[125]

Omladinke su u sklopu svoje i organizacije AFŽ kroz cijelo vrijeme NOB prikupljale vunu i plele odjevne predmete za partizane, a pri svakom dolasku bilo koje od naših jedinica, zaključno sa 19. dalmatinskom divizijom 1945, prale rublje, čistile i krpale odjeću.[126]

Što se tiče kulturnog prosvjetnog i zabavnog života, on je tada u krmpotskom kraju, gotovo u cjelini bio u rukama omladine. Putem kulturno-prosvjetnog odbora i omladinskih domova, razvijene su mnoge djelatnosti. Osim pjevačkog zbora, postojale su razne diletantske sekcije. U dramskoj sekciji, s najviše smisla za glumu, isticali su se Nada Pavličević Iljetinova i Frane Komadina Popić. Naučene su i pjevane mnoge partizanske i narodne pojesme, uvježbane recitacije i mali dramski komadi, igrokazi i skečevi, izdate mnoge zidne novine, pa su i priredbe, koje su često davane, bile bogate sadržajima.[127]

Tu su postojale i čitalačke grupe, gdje se u kolektivu čitalo i tumačilo razne članke tadašnje naše štampe,[128] pogotovo omladinske: Omladinski borac, Mladi komunist, Glas primorske omladine, Mi mladi, Omladinska borba a i drugih pogodnih materijala.[129]

Razni skupovi manifestacionog karaktera imali su veliko značenje. Od onih vanjskih, naglašen dojam omladine krmpotskog kraja, ostavili su mitinzi na Brezama (oko 15. V. 1942),[130] Lukovu (19. VII. 1942131) i 15. VIII. 1943.[132], te zbor naroda i omladine u Škaličkoj šumi (srpnja 1942), gdje se po prvi put masovno sastala omladina Brinjskog Gornjeg Kraja, Drežnice i Primorja.[133] Iz svog kraja zapamćene su mnoge manifestacije slična sadržaja, ali s nešto manjim brojem sudionika. To su, naprimjer: izbor delegata za I. kongres USAOJ-a, razne proslave značajnih događaja, godišnjice oktobarske revolucije i Crvene armije,[134] oslobođenje Beograda, 1. maja i druge, praćene i paljenjem kresova,[135] putem one u povodu izbora (srpnja 1943) za NOO općine Krmpote,[136] kada je uz već popularne članove odbora, spominjane i rimom (Ćopo, Popo, drugarica Matija, Šikan i Malikan), izabrana, pored ranijeg predsjednika Franje Stojevića Ćope i omladinka Ikica Pavličević Iljetinova, kao tajnica.

Natjecanja su kao forma rada također odigrala veliku ulogu, a u sjećanju su ostala ona „za zimsku pomoć" 1942, produžena za I. kongres USAOJ-a, za II. kongres USAOJ-a, I. kongres USAOH- a, Omladinski tjedan, i druga. Kako se iz izvještaja vidi, po rezultatima je omladina krmpotskog kraja uvijek bila među prvima u Vinodolu.[137]

Omadinke i omladinci koji su izrastali i obavljali rukovodeće dužnosti - na terenu do razine općine i dalje, a u vojsci ranga komande čete i više

Ovdje, prije svega, treba odati priznanje svim tadašnjim omladinkama i omladincima koji nigdje kroz ovo štivo nisu poimenično spomenuti, jer gotovo i nema takvog u ovom kraju koji to ne bi, barem kao priznanje, zaslužio. Poznato je da je velik broj među njima imao određena zaduženja, u raznim seoskim odborima, kao sekretari aktiva SKOJ-a, sudionika u nekom prenumu, ili su na početnim dužnostima u partizanskim, odnosno jedinicama NOV, te bi morali biti spomenuti. Međutim, zbog ograničenosti prostora i još nepotpune evidencije, to ovaj put nije u potpunosti bilo moguće. Spomenut će se, zato, samo one omladinke i omladince, čije su dužnosti došle do stupnja općine, naznačujući im samo funkciju iznad, a vojne starješine NOV, za koje se to do sada saznalo, uglavnom, od ranga komandira čete na više, razumije se, zaključno sa 15. svibnjem 1945. godine: Katica Balen Lujina, član Kotarskog odbora - Novi i Okružnog odbora AFŽ za Hrvatsko primorje; Ivica Balen Medin, član Kotarskog odbora USAOH i sekretar KK SKOJ-a Senj, te član Okružnog odbora USAOH-e za Hrvatsko primorje; Kata Butković Garina, član KK SKOJ-a Senj i Novi; Pave Butorac Iličin, sekretar KR, potom Komiteta SKOJ-a Senj, Crikvenica i Novi, te član KNOO - Novi; Marinka Butorac Jelačina, član Kotarskog odbora Novi i Plenuma Okružnog odbora USAOH za Hrvatsko primorje: Marija Butorac Lucina, član Okružnog odbora AFŽ, kao predstavnik NOV; Ivica Butorac Josačin, član KK SKOJ Novi; Zorka Butorac Iličina; Milan Butorac Antonov, sekretar Gradskog i KK SKOJ Senj; Anica Butorac Antonova, član KK SKOJ Senj i Novi; Ivka Filipović Terina, član KO USAOH Senj i Novi; Neda Knific, član KR SKOJ Senj, Okružnog odbora USAOH i organizacioni sekretar OK SKOJ za Primorje, te član Oblasnog odbora USAOH za Istru i Hrvatsko primorje; Frane Komadina Popić; Ružica Krpan Radojka; Branko Krpan Mijin; Ana Pavelić Valašova, član KR SKOJ Senj, KNOO i KK SKOJ Novi, te Okružnog odbora USAOH ua Hrvatsko primorje; Mile Pavelić Vranjaš, član Okružnog odbora USAOH za Hrvatsko primorje, kao predstavnik NOV; Rikard Pavelić Bradin - član KR SKOJ Senj; Ivica Pavelić Antin, član KR Senj i KK SKOJ Novi; Mate Pavličević Marin, član KR SKOJ Senj; Milka Pavličević Marina, član KO AFŽ Novi; Ikica Pavličević Iljetinova, člano KO AFŽ Novi; Nada Pavličević Iljetinova; Milan Pećanić Miko Verina.[138]

Što se tiče omladinaca pripadnika partizanskih i jedinica NOV, oni su se bez izuzetaka pokazali hrabrim, a dobar dio i sposobnim da rukovode. Već u prvoj polovini 1942. s rangom starješine bataljona je Srećko Balen Pedula, koga na dužnosti komandira nasljeđuje Jože Balen Šakanov, kasnije oficir OZN- e. Marko Balen Pčelarov dobiva smrtonosne rane na Prijeboju kao zamjenik komesara bataljona. Poslije završenog tečaja, ranjen je i Ivica Balen Medin. Joso Blažević Vidin gine na koti 1240 kraj Klane kao komandir čete. Pave Blažebić Šicar je potporučnik. Neustrašivi komandant bataljona Mate Butkovič Rokin, gine u jurišu za oslobođenje Ogulina. jedan od divnih likova među Krmpoćanima je Stipe Butorac Stipaninov, koji na čelu čete, u zaštitnici izvlačećih dijelova XIII. pro-

leterske junački gine u Bosni kod Blatnice. Joso Butorac Jušta, vjerojatno je sa svojim blagim osmijehom, poveo borce čete i u onu borbu kada je kod Končareva Kraja poginuo.

Joso Butorac Iličin je zamjenik komandira čete, ali, tu je i jedan od najmlađih komandira krmpotskog kraja Ivica Butorac Pavičin, koga se u Zborniku dokumenata NOR-a pohvaljuje za hrabro i umješno rukovođenje četom.[139] U rangu komande čete su i tri skojevca primljena s njim u grupi: Marko Butorac Markićev, artiljerac - Marko Butorac Perkov i Ive Butorac Šiljeg kao tenkista. Mile Filipović Broza je komandir čete, koga u Zborniku dokumenata i podataka NOR-a prate dvije pohvale, od kojih posebno imponira ona, kada on, teško ranjen, u kritičnoj borbenoj situaciji, hrabri svoje borce da izdrže.[140] Pere Filipović Jelin, komandira izviđačkom četom brigade. Joso Kalanj - uz ranije spominjanog znanog junačinu, Pavu Filipovića Zekina - zamjenik je komandanta u tri komande mjesta. Tu je poznati omladinac, borbeni aktivist iz 1941 Mate Komadina Vladin, koji kao operativac bataljona zadobiva taške rane čije posljedice ga koče u daljnjem napredovanju. Joso Komadina Strika, također s pohvalom u Zborniku NOR- a,[141] rat završava kao komandir čete. Potporučnik je i Ive Komadina Vidov. Poznato za događaje zainteresirani omladinac i stalni tragač za knjigom, diskusijom i raspravama Joso Krpan Ivin će, pored na početku spomenutog Ive Krpana Juranka, postati prvi komesar bataljona iz krmpotskog kraja, a rat završiti kao komesar brigade. S činom poručnika, u prelazu omladinske dobi, slobodu dočekuje i poznati napredni radnik strojar Ivica Krpan Antin. Zdravko Krpan Maričin prvi je avijatičar - poručnik iz krmpotskog kraja. Martin Miletić je potporučnik. Mile Pavelić Vranjaš će 1943. biti komesar partizanskog odreda, a kasnije šef OZN-e brigade. Ive Pavelić Pujo zapaženi je ratni poručnik. Mile Tomljanović Lesin gine na oficirskom tečaju od bombardovanja, a Berislav Tomljanović Bero Mrda, obavještajac je na jednome punktu VII. korpusa. Mikula Vukelić Purica, u ovom napisu često spominjani ofocir ovoga kraja, uz Srećka Balena Pedulu i još neke, sigurno spada među one koji nose naziv organizatora ustanka u krmpotskom kraju.

No, ne smije se zaboraviti ni ovdašnje omladince gimnazijalce, ratne poručnike Mirka Krpana Lugareva, Pavu Pećanića Vicina, a oficir ranga komande čete do kraja rata postao je i osamnaestogodišnji Mile Krpan Franjin.

Određen broj ovdašnjih omladinaca imao je na kraju rata i ondašnji početni oficirski čin - zastavnika, kao: Mile Butorac Jelača, Rudi Frane i Bogdan - Bogde Cvitković, Mirko Filipović Vališa, Joško Komadina Martin, Frane Komadina Popić, Frane Tomljanović Bojin, Vlado Vukelić Tinac i drugi, a odgovornu dužnost tada obavlja i Ive Butković Gara, da se ne spominju i drugi. Mora se istaknuti i, barem, troje onih među podoficirima, što su s prvima odlazili u partizane, omladince Peru Krpana Jurankova, koji hrabro gine kao komandir voda, i starijeg vodnika - poznatog šaljivđiju Juru Krpana Franina, koga slama bolest tuberkuloze, te poginulu omladinku ovog ranga Mariju Butorac Luciju.

Dakle, krmpotski kraj je među svojom omladinom u NOB-u imao i vojne starješine svih činova, do zaključno čina višeg oficira. Razumije se da su sve navedene ratne dužnosti, zvanja, činovi i položaji ovih omladinki i omladinaca pratila i odgovarajuća ratna odlikovanja. Ne treba zaboraviti da je većinu onih iz direktnog borbenog stroja, pored pogibija, u napredovanju sprečavalo i ranjavanje.[142]

Pionirska organizacija

Već je rečeno da se srpnja 1942. u krmpotskom kraju počelo okupljati djevojčice i dječake radi organizirana rada s njima, u pionirskoj organizaciji. Naime, pored uputstava

o radu s pionirima, koja su u to vrijeme počela pristizati, i sama situacija - opasnost od neprijatelja, nužnost opismenjavanja, potrebe da i najmlađi budu od koristi i drugo - nalagali su da se i djeca organiziraju. Moralo se povesti računa o tadašnjoj specifičnosti u krmpotskom kraju. Oslobođeni, poluoslobođeni i potpuno okupirani dijelovi tog teritorija nudili su tri načina rada.

Najveće mogućnosti su bile u gornjim selima gdje je bio slobodni dio. Tu je okupljanje počelo i daljnji se rad provodio otvoreno. Prvotno su među omladinom za to bili zaduženi Ive Butorac Šiljeg, Zorka Butorac Iličina i Neda Knifić[143], koja je imala i prvu učiteljsku ulogu. U donjim selima, pa i Alanu, moglo se, s vremena na vrijeme, raditi grupno, a na području od Klenovice do Sibinja samo pojedinačno. Tako je potrajalo sve do kapitulacije Italije, od kada se posvuda organizirao otvoren rad. No, on je od njemačkog prodora (1944)[144] nadalje, zbog čestih napada „trupova" imao svuda teškoća, s tim što ih se u gornjim selima rješavalo brzim povlašenjem u šumu.

Početno se rad s pionirima zasnivao na osnovi raznovrsnih igara - poznatih seoskih i naučenih. Uključene i razne priče iz partizanskog života. Uvijek se nastojalo iznaći najosnovnije primjere za pouku o drugarstvu, borbenosti i ponašanju za slučajeve neprijateljskog napada na teritorij. Razumije se, učile su se pjevati i partizanske pjesme[145], a počelo se učiti pisanje slova i čitanje[146]. Sve je to početkom rujna 1942. godine prešlo u školske oblike, za što je prvotno korišten prvi omladinski dom, seljačka kuća „baba" Matije Pavelić Markačove u Zabukovcu, a odmah poslije toga stvorena je i prva partizanska škola, za koju je adaptiran dio kuće Tonke Butorac Šiljegove u selu Javorje. U tome se posebno angažirao i općinski NOO krmpotskog kraja na čelu s tadašnjim predsjednikom, već spominjanim prvoborcem, Franjom Stojevićem Ćopom.

Krajem ljeta 1942. ovdje je već bila stvorena čvrsta organizacija pionira, koja je radi odgovornijeg rada i veće discipline, pa i bolje sigurnosti, poprimila i neke vojničke elemente. Formirani su pionirski vodovi i desetine s komandirima, a iz onih igara, koje su među dječacima češće bile i „ratničke", prešlo se i na najosnovnije obučavanje (načini kretanja u borbi, zauzimanje zaklona, osmatranje, obavještavanje i drugo) s drvenim puškama, a najstarijih, iz 1928. i 1929. godišta - kasnije i pravom kratkom tzv. „talijankom". Kada je poslije prve otvorena i druga partizanska škola u zaseoku Ševići - Krmpotska Luka, velik broj pionirskih aktivnosti potjecao je i iz škola. Tome su posebno pridonijeli „učitelji" omladinka Milka Dražić i omladinac Milan Miko Pećanić, te i drugi poslije njih.[147] Drugi dio djelovanja i dalje su inicirali omladinski domovi i vojna organizacija, a sve skupa je bilo pod neposrednim nadzorom omladinske organizacije. Tako je do jeseni, samo iz gornjih i srednjih sela, čvrsto organizaciono obuhvaćeno više od 50 pionira.[148] Rad je od tada s pionirima bio raznovrstan, a oni su već od početka bili uključeni kao pomoćna snaga omladine u raznim akcijama, sakupljanju hrane, posebno mlijeka i njegovih prerađevina, jaja, ubiranju ljekovita bilja,[149] divljeg voća,[150] zelen i drugih korisnih plodina. Sabiranje starih čavala, željeza i kosti bila je značajna djelatnost ovih mališana.[151] Pioniri su korišteni i kao kuriri, a redovno za dežurstvo i redare u općinskom NOO, omladinskim domovima i školi.152)

Sve je to sezalo čak i do nekih elemenata borbenog djelovanja: pucanje četrnaestogodišnjaka na neprijatelja,[153] spašavanje mitraljeza (Ivica Butorac Capaš i drugovi),[154] uzimanje pištolja neopreznom neprijateljskom oficiru (Ive Vukelić Purica)[155] i drugo. Općenito su masovno pioniri uključivani u čitalačke grupe i kulturno-prosvjetni rad. Tako su neki postali izrazito dobri: pripovjedači - Mile Komadina Malikan, recitatori - Marko Butorac Dovedin, uređivači zidnih novina - Ado Pavličević Pavišin, diletanti glumci -

Ivica Brozović Kirčić, da ne ističemo i druge. Od recitacija posebno su bile dobro uvježbane: „Pionir sam još sad mali", „Puško moja i torbo ti, vi ćete bitku dobiti", „Titov Naprijed", a od igrokaza: „Cestar Ivo", „Bivša vlast", „Seljačko june" i „Brat na brata".[156]

Sve su to na priredbama pioniri, uz omladinske sastave, davali i bili oduševljeno primani. S takvim njihovim radom nije se prestalo ni u uvjetima zbježnog smještaja u šumi,[157] kada bi neprijatelj upao na teritorij, a primjere tog rada, nastojalo se provoditi u svim pionirskim organizacijama sve do Klenovice i Sibinja.

U radu s pionirima i općenito iz prva dva godišta - 1928. i 1929 - prijelazne dobi u omladinsku, koji su većinom primani i u organizaciju SKOJ-a, isticali su se: Ivica Brozović Kirčić, Ivanka Brozović, Kata Blažević Kulegina, Joso Butković Jolin - najmlađi pripadnik NOV-e iz Alana, Darinka Butorac Milićeva, Mara Butorac Gabrešova, Darinka Butorac Iličina, Zlata Butorac Feljbabina, Mira Butorac Lukinova,Mile Butorac Slavkov, Tone Butorac Pavičin, Tone Butorac Markov, Ljubo Butorac Božačin, Joso Butorac Milišin, Vilma Filipović, Božo Cvitković, Dragica Kalanj, Živko, Branko i Marjan, Mile Komadina Malikan, Zorka Krpan Ivina, Jure Krpan Ružin, Ive Krpan Franjin, Darinka Pavelić Šokina, Mirko pavelić Vickov, Zora Tomljanović i Zdenka Maričeve, Ivanka i Miro Tomljanović Mrdina, Nevenka i Joso Tomljanović Burina, Ive Vukelić Mrcin, Marko Vukelić Vole, a nešto kasnije se spominje Tonica Pavličević Matina i drugi.[158]

Među pionirima, od tridesetog godišta na niže, gotovo i nema razlike. Oni su u svojim malim glavicama toliko brzo shvaćali okolnosti i situaciju općenito tako da njihovo uključivanje u sve tadašnje tzžeškoće i spominjane zadaće što su ih obavljali, nisu predstavljali posebne probleme. Svi skupa zaslužuju najveće priznanje, to više, jer svi su oni, što dočekaše slobodu, izrasli u čestite građane, vrijedne radne ljude, od kojih dobar dio i fakultetski obrazovane, profesore, pravižnike, inžinjere, ekonomiste, lječnike i oficire. Što tek reći za one koji su se u ta teška vremena tek rađali, dijelom i u zbjegu krmpotskih šuma, počevši od dječaka Ive Butorca Stipina, koga je majka Antonija Tonka rodila 21.V.1942. pod drvećem na Radić Tavanima, upravo kad su Talijani krenuli ofanzivom na krmpotski kraj. Odatle tom, danas zrelom, čovjeku i nadimak Tavanko. Da ne opisujemo i druge slučajeva kao dokaz trpljenja ali i potvrde o snazi života prirode.

Osvrt na stanje od 1944. do oslobođenja

U 1944. i 1945. godini, iako su iskustva narasla i bližila se sloboda, rad ništa nije bio lakši. Dapače, bio je teži, a tome su bila tri glavna uzroka. Prvi je u tome, što su do tada, skoro svi omladinci a i nekoliko omladinki, otošli u partizane (NOV i teritorijalne komande), čime su do kraja oslabljene seoske straže, time i mogućnost obrane. Zbog tih odlazaka nedostajalo je kadrova, što su morale nadoknađivati omadinke,[159] invalidi ranjavanja i posljedica raznih oboljenja, te starija godišta. Drugo, iscrpile su se sve rezerve u ishrani i odjeći. I treće, kao najvažnije, nasrnuo je opasniji neprijatelj od prethodnog, Nijemci koji su primjenili i novu taktiku ratovanja - trupove.

Već od konca 1943. oni će ovdje, do kraja rata, zadavati mnogo muke i žrtava. 8. veljače 1944, kada je preko Krivog Puta u krmpotski kraj, surađujući s glavninom 392. legionarske divizije, počeo prodirati 3/847. puka spomenute divizije,[160] u Krmpotskoj Ravnoj Strani pogiba omladinac, komesar Komande mjesta Senj Drago Spinčić Lojzin. Dana 26. II. iz Alana je u logor odvedeno 5 ljudi, a 2. III. teško je ranjen Mate Butorac

Capaš. Poslije toga, 10. V, zaklani su ili strijeljani Ruža i Zora Butorac Martinove, Pave Butorac Peričin i Mile Pavelić Šoka, 2. VI. ubijen je Marko Butorac Pilipac, a 14. tog mjeseca ranjena Roža Butković. Dana 14. VII. ranjen je Božo Butković, a u logor odveden odbornik NOO- a Ivan Pavelić Šikić.[161] Ujutro 29. XII. za vrijeme iznenadna napada trupa, po ciči zimi u Valaševoj baraci, tada smještaja NOO i Komande mjesta Senj - Pavelsko Bilo, ranjena je i s barakom spaljena sedamnaestogodišnja već spominjana skojevka, borac i član KK SKOJ-a Anica Butorac Antonova,[162] dok su dan prije četnici popa Đujića zaklali Šimu Vukelića Barišina i Marka Pavelića Škrapu. To je bio danak u krvi što su ga Nijemci, četnici i ustaše uzeli ovdje 1944. godine.[163]

Dana 6. I. 1945. trup je iznenadio i pred zoru napao poštansku relejnu stanicu Komande mjesta Novi, na Mošunama, gdje su, među ostalima sneni uhvaćeni i omladinci Tone Butorac Božičin i Ive Butorac Nikeš, koji su sprovedeni u zagrebački logor Ciglanu, odakle je Tone ubrzo zamijenjen za njemačke vojnike i tako spašen, a Ive zbog torture i gladi tu i umro.[164]

Upravo kad se računalo da je za to jutro, 10. I. 1945, opasnost minula, te borci počeli nešto doručkovati, nenadano je barake osula paljba i čuli se uzvici. Nijemački trup 392. Legionarske divizije napao je i samu Komandu mjesta Novi.[165] Tu je, boreći se junački, poginuo komandant Srećko Balen Pedula.[166]

U takvoj situaciji je takoreći iz ruku Nijemaca u dva navrata, zasipan mecima, uspio umaći i jedan od sekretara Općinskog komiteta SKOJ-a Krmpote Ivica Butorac Josačin,[167] a 19. II. 1945. godine član KK SKOJ Novi Ivica Pavelić Antin, iznenada je s tadašnjim predsjednikom Općinskog NOO Krmpote Ivanom Butorcem Martinčićem, bez oružja, u kući Blaević Pajine, bio zaskočen i uhvaćen, te su obojica sprovedeni i zatvoreni u Novom Vinodolskom. Međutim, oni su noću uspjeli pobjeći. Probivši se kroz žicu kojom je Novi Vinodolski bio opasan, preko Novljanskog polja i Ledenica, iskrvavljenih nogu, polusmrznuti, izmoreni i gladu izmučeni, nekako su ipak stigli do Krmpotskih Bačića, i tako se spasili.[168]

O pljački Nijemaca, ustaša i četnika, te raznim maltretiranjima i prebijanju, da se i ne govori.[169]

Međutim, izreka koja je toga vremena potekla iz Krmpota - „Nama ništa nisu mogle hiljade Talijana, pa neće ni Švabe,"[170] - bila je moto-vodilja koja je živjela u svakom, kako omladincu i omladinki, tako i svim ostalim pripadnicima krmpotskog kraja,[171] te se je sve izdržalo i dočekala sloboda.

Spomenutu izreku i stajalište potvrđuje i brojnost onih što su sudjelovali u NOP-u i borbi. Tako, prema dosad prikupljenim podacima, samo je među omladincima boraca u partizanima, odnosno NOV i onih sa terena kojima je priznat dupli staž, bilo 247. Od toga se u krmpotskom vodu i četi, te raznim jedinicama NOV i teritorijalnih komanda, do kraja rata borilo 111 omladinaca i 8 omladinki. Između njih, starješinama je postalo 70, od kojih 43 oficira.

Poginuli borci i žrtve fašističkog terora među omladinom krmpotskog kraja

Među poginulim borcima krmpotsko kraja, u omladinsku dob spadaju: Srećko Balen Pedula, Mirko Balen Šakanov, Marko Balen Milin - Pčelar, Drago Balen Ivišin, Franjo Blažević Jukin, Ilija Blažević Tomin, Joso Blažević Vidin, Mate Butković Rokin, Anica Butorac Antonova, Marija Butorac Lucina, Joso Butorac Jušta, Ive Butorac Nikeš, Stipe

Butorac Stipaninov, Tone Butorac Stupica, Roža Filipović Jelina, Franjo Filipović - Medić, Rudolf Kalanj Matin, Tone Komadina Popić, Jure Krpan Antin, Pere Krpan Mijin, Pere Krpan Jurankov, Ivica Pađen Mali (Antonov), Tome Tomičić Lukičin, Frane Tomljanović Bojin, Mile Tomljanović Lesin i Ive Vukelić Evin.

Među žrtvama fašističkog terora su: Kata Butorac Pandurova, Tomislav Butorac Slavkov, Luka Komadina Vladin, Mile Krpan Rožin, Milan Miletić Rusić i Drago Tomičić Miladinov.

Ovako su utvrđena imena za borce i žrtve fašističkog terora, odmah poslije rata i tako, pored određenog broja prenešenih posmrtnih ostataka, stavljena na spomen-ploču kosturnica palih boraca krmpotskog kraja, s tim što još za četvoricu nisu ustanovljena godišta rođenja, te oni ovdje nisu ni prikazani, a na prijelaznoj omladinskoj dobi bio je poginuli komesar bataljona Ive Krpan Jurankov. Nešto kasnije je u Alanu izrađena spomen-ploča i na nju unijeta imena poginulih boraca omladinaca Milana Butkovića i Jovice Butkovića Jolinih, te bi to, vjerovatno i bio konačan broj palih tadašnjih omladinki i omladinaca u NOR-u 1941 - 1945. g.

Omladinci, nosioci Partizanske spomenice 1941:

Jože Balen Šakanov, Ivica Balen Medin, Pave Butorac Iličin, Joso Kalanj Matin, Mate Komadina Vladin i Mikula Vukelić Purica.[172]

Poginuli i u ratu umrli omladinci - borci 1941:

Srećko Balen Pedula, Mirko Balen Šakanov, Mate Butković Rokin, Stupe Butorac Stipaninov, Tone Komadina Popić, Ive Krpan Jurankov, Jure Krpan Franin, Ivica Pađen Mali (Antonov), Franjo Tomljanović Bojin, Drago Spinčić Lojzin i Ive Vukelić Evin.

Regulirani status borca od 1941. ima određen broj preživjelih boraca krmpostskog kraja, ali za sve nije utvrđeno, pa se to ovdje poimenično i ne unosi.

Mora se, međutim, reći da je barem 15-ak omladinki i omladinaca, zbog svoje skromnosti, a pogotovo propustom organizacije Saveza boraca, ostao prikraćen za Partizansku spomenicu 1941, jer su, barem svi oni koji su od prisutnosti sastancima što su ih ovdje, od jeseni 1941, držali Toma Strizić i Milan Mataija, a sa aktivnostima produžili neprekidno dalje, u svakom slučaju to zaslužili.

Napominje se i to, da u obradi ove teme nisu u obzir uzeti omladinke i omladinci iz krmpotskog kraja koji su živjeli izvan zavičaja, iako među njim ima i nosilaca Spomenice 1941,[173] a i sam pisac ovih redova je kao zagrebački skojevac, izrastao u XIII. proleterskoj brigadi od boraca do komesara bataljona.[174]

Obrađivač ove teme o omladini, svijestan je da nije prikazao sve što bi za njenu cjelovitost bilo dovoljno. Sigurno je da nisu obuhvaćeni niti svi omladinci i omladinke koji su suradnjom sudjelovali u NOP.u, a ni istaknuti svi oni pojedinci koji to zaslužuju. Možda je netko i uvršten u članstvo SKOJ-a a da uz svu aktivnost ipak to nije postao ili nije bio primljen u navedenom već u drugom terminu. Može biti i obratno, da ovdje uopće nije prikazan u SKOJ-u a bio je članom, jer, kako je vidljivo i iz cjelokupna sadržaja napisa, posebno imena među naznačenim kao skojevci, baziraju se na izjavama sudionika NOB-a, čija su sjećanja, naročito ona data kasnije, iz razumljivih razloga, mogla izblijediti. U sva-

kom slučaju manjka i više kritičke rasprave, napose u ponekoj proturiječnosti kroz proces kretanja NOP-a, kojih je, uz sva pozitivna stremljenja, svakako, u određenom bilo i ovdje. No, ograničenje prostora, upućivalo je autora na opis više onog pozitivno pravolinijsko - revolucionarnog procesa, a kome je pogodovala i činjenica da je planinski, pa donekle i srednji pojas krmpotskoga kraja, zahvaljujući zajedničkoj borbi, već početkom 1942. godine postao dio slobodnog vinodolskog partizanskog teritorija i manje-više tako ostao do konačnog oslobođenja zemlje, pa je tu, uz napore da tako bude i u cijelom kraju, sve bilo podređeno oružanoj oslobodilačkoj borbi, u okviru čega i odgovarajućeg omladinskog organiziranja za sudjelovanje u borbenim formacijama i svim oblicima „pozadinske" djelatnosti, s direktnim učešćem i u stvaranju narodne vlasti, kao jedine na tom teritoriju. Vjerojatno ima i drugih propusta. Međutim, uzimajući u obzir proučene dokumente, ankete, i izjave sudionika događaja, te druge materijale, razgovore i konzultiranja, smatra se da su opseg i glavni događaji dati, a što je važno otvoren je put da se dalje piše. Zato, prije svega zahvaljujem svima onima što su već surađivali u temi „Utjecaj revolucionarnih kretanja u bivšoj Jogoslaviji i događaji početkom ustanka 1941." (VZ-1/77, str. 371-404 i tu na početku tog štiva i poimenično unijeti, a čiji su podaci dobrim dijelom korišteni i za ovu temu. Posebno, sam pak, dužan zahvaliti se suradnicima, što su najneposrednije sa mnom radili na temi „Omladina krmpotskog kraja u NOR-u 1941-1945." i to: Ivi Butkoviću Gari, Katici Balen Lujinoj, Marinki Butorac Jelačinoj, Zlati Butorac Milišinoj, Pavi i Josi Butorac Iličinim, Ivici Butorcu Josačinu, Ivici Butorcu Pavičinu, Pavi Butorcu Gabrešovu, Marjanu Cvitkoviću Braci, Mili Filipoviću Brozi, Josi Kalanju, Zvonku Kalanju, Vladi Knifiću, Mati Komadina Vladinu, Toni Krpanu Kuboti, Tonu Krpanu Ružinu, Ani Pavelić Valašovoj, Mili Pavelić Vranjašu, Frani Paveliću Jerkovu, Milki Pavličević Marinoj, Ikici Pavličević Iljetinovoj, Mati Pećaniću Joli, Franji Stojeviću Ćopi, Neni i Vladi Vukelić Tinčovim i Slavi Vukelić Purici, koji su mi pomogli davanjem potrebnih podataka, kako za sudionike u događajima, tako i sravnjivanju dostupnih dokumenata, anketa i izjava, te svojim prihvaćanjem suodgovornosti za istinu, omogućili da se ovo napiše. Dužan sam zahvaliti i mome bratu Ivici Butorcu što je u svakoj prilici bio na pomoći. Zahvalu na kraju dugujem i ondašnjem pioniru, današnjem direktoru Toni Butorcu Pavlini koji je kod ovog pružio tehničku pomoć.

I, najzad, želim i ovdje pozvati na suradnju, a i pisanje drugih o našem krmpotskom kraju.

MATERIJALI KORIŠTENI U OBRADI NAPRIJED DATE TEME

1. Pored naznačenih u fusnotama, korišteni su i svi drugi ratni dokumenti 1941 - 1945, koji se odnose na krmpotski kraj i šire područje, a do kojih je obrađivač teme do sada moga doći u Historijskom arhivu Hrvatske i drugdje.

2. Osim izjava pojedinaca i usmenih priopćenja, u obradi su korišteni i pojedinačni zapisi, kraće obraženi materijali, sjećanja i dnevnici:

Jože Balena Šakanova, Mile Balena Lujina, Ive Blaževića Mora, Lukine Butorca Bačića, Pave Butorca Iličina, Marice Butorac i Grge Jukacije, Vlade Knifića, Mate Komadine Vladina, Ane Pavelić Valašove, Mile Pavelića Vranjašova, Milke Pavličević Marine i drugih.

3. Ankete određenog broja boraca krmpotskog kraja (SUBNOR - Crikvenica), te podaci iz popisa boraca u Muzeju Novi Vinodol i UBNOR-a MZ Krmpote - Klenovica.

4. od šire literature: Zbornici dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslavenskih naroda - Tom V, knjige od 1 do 38 (Vojna biblioteka - Rijeka, „Bribir u revolucionarnom i oslobodilačkom ratu" (Andre Tus - 1971), „Vinodolska Selca u borbi" (Dr. Antić Vinko - 1975), „Revolucionarno djelovanje Tome Strizića na senjskom području" (Mladen Plovanić - SZ VII/1976 - 1979), „Milan Mataija" - Biografija (Petar Frković - 1976), „Trinaesta primorsko-goranska udarna divizija (Svetozar Tintor - 1968), „14. Primorsko-goranska brigada" (Vladimir, Dušan Matetić - 1973), „Život i borba Partizanske Drežnice" (Đurad Tomić - 1980), „Otočac i Brinje u NOB-i 1941 - 1945" (Milan Bukvić - 1971), „Otok Rab u radničkom pokretu i NOB" (Rijeka - Rab 1985), „Prvi proleterski bataljon Hrvatske" (Karlovac - 1973), „13. proleterska brigada Rade Končar" (Todor Radošević - 1984), „Končarevi proleteri" (Vladimir Hlaić - 1982), „Goranke, Istranke i Primorke u NOB-i" (Anton Giron i Mihael Sobolevski - 1978), !Žene Hrvatske u NOB-i (knjiga prva 1955), „Žene Vinodola u NOB", „Fotomonografija Crikveničko- vinodolske rivijere" (Općina Crikvenica), i Vinodolski zbornici - I/77, II/81, III/83, IV/85 I V/88. (Dani koji ne zalaze, Veljka Kovačevića)

Bilješke

[1] Kuća Balena Pedule
[2] Kuća Balena Pedule
[3] Kuća Valentina Pavelića . Valaša
[4] Kuća Mare Pavličević Jurine
[5] Kuća Komadina Popić i Kalanj
[6] Kuća Pave Blažević Pajine
[7] Kuća Mare Pavličević Jurine
[8] Kuća Antona Krpana, nadlugara u mirovini
[9] Kuća Mate Tomičića Perine
[10] Ovaj vod se, gotovo u svim dosadašnjim napisima VZ imenuje Trećim vodom 2. (ledeničko-krmpotske) čete, zatim i u Dokumentu br. 102, knjige 3, a ukoliko se pažljivo ne pročita, u zabunu može dovesti i Dokumenat 12, knjge 3. Zbornika NOR-a, što sve nije točno. Krmpotski partizanski vod bio je 2. (drugi) vod, a to se, osim izjava njegovih pripadnika, vidi iz svih daljnjih dokumenata Zbornika NOR-a i izvještaja njegova političkog delegata . Mikule Vukelića Purice, od 23.III.1942 (IHRPH,KP - 266/14) i od 6.IV.1942 (IHRPH,KP - medu nmojim dokumentima), a i drugih.
[11] Za šire saznanje o događajima, pročitati VZ-I/77, str. 371-404 i knjižicu o toj temi, izdanje MZ Krmpote Klenovica 1978, uz uvažavanje ispravki tamošnjih grešaka.
[12] Dokaz ovome su i odredeni napisi
[13] Vidjeti Pismo CK SKOJ-a od 10.III.1942 u VZ (IHRPH,SKOJ - 2/31), Dopis PK SKOJ-a za Hrvatsku OK-u SKLOJ-a za Primorje, od 24.IV.1942 (IHRPH,SKOJ - 2/85) i druga.
[14] Osnovan 12.II.1942. u školi Krmpotska Luka, od kada na organiziraniji rad općenito, pa dakako, i stvaranje omladinske organizacije, poseban utjecaj ima Josip Derda - delegat CK KPH za Primorje - koji je u bribirskoj partizanskoj jedinici od 25. sječnja 1942.g.
[15] U Krivom Putu je neprijatelj više puta stvarao garnizon ili uporište odredene jačine. Izmedu ostalog vidjeti i Izvještaj KK KPH - Senj, od 2.III.1943 (IHRPH,KP - 268/434).
[16] Ima izjava koje termin zakletve pomiču na početak ožujka 1942. Usporediti i sadržaj iz feljtona „U spomen partizanskom školstvu„ (Novi list - Glas Istre, lipanj 1980), napis autora pod brojem 13.
[17] Vidjeti Izvještaj političkog delegata - Mikule Vukelića, od 23.III.1942. (IHRPH,KP-266/14).
[18] Članovi Odbora AFŽ i KPO, navedeni su u izvještaju sekretara Mikule Vukelića, ćeliji KP 2. čete bataljona „M. Trbović„, od 6.IV.1942 (IHRPH,KP medu mojim dokumentima). Šestan i Vinski su, kao zagrebački omladinci ovdje došli iz Senja i s obzirom na školovanost bili znatno korisni.
[19] Od 20. travnja 1942. tu je formirana i „civilna„ ćelija KPH. Prvi sekretar je Anton Pavelić Papo, a u njenom prvom sastavu su, pored Pope bili i Mirko Balen Šakanov, Lukina Butorac Bačić, Josip Brozović Kirčić i Franjo Stojević Ćopo).
[20] Sjećanja, osim Pave, i većeg broja onih - tadašnjih omladinaca - koji su suradivali u ovoj temi.
[21] VZ-III/83 - Dogodilo se u Vinodolu 1941-1943 (Mladen Plovanić).
[22] IHRPH,KP-266/78, 11.6.1942.

[23] IHRPH,KP-266/80, 12.6.1942.

[24] VZ-III/83 - Dogodilo se u Vinodolu 1941-1943 (Mladen Plovanić) i zapisi prvoborca Franje Stojevića Ćope (među mojim dokumentima).

[25] Prema sjećanju, to su: Ivica Balen Medin, Mate Komadina Vladin i Frane Tomljanović Bojin.

[26] Zapravo je bila predviđena Marija Pavelić Valašova, ali zbog prilika u porodici dužnost je dodijeljena Ani.

[27] O ovome mitingu se govori i u Izvještaju OK KPH za Primorje PK-u SKOJ-a za Hrvatsko primorje (IHRPH,KP-266/80, 12.6.1942).

[28] Budući da su glavne talijanske snage očenivane u zahvatu komunikacije Novi Vinodolski - Stalnik - Drežnica, to je i krmpotski (2) vod orijentiran na taj smjer, a Krmpote i Alan branile su samo seoske straže.

[29] Podaci iz izvještaja sekretara jedinice KP-2/2, bataljona „Ivica Lovinčić„ - Mikule Vukelića od 11.6.1942 (IHRPH,KP- 266/75).

[30] Stanovi su pripadali porodicama donjih sela krmpotskog kraja, koje su ljeti selile u planinu.

[31] VZ-III/83 - Dogodilo se u Vinodolu 1941-1943 (Mladen Plovanić).

[32] Knjiga „Otočac i Brinje u NOB-i 1941-1945„, str. 142 (Milan Bukvić).

[33] Poginula - kao ekonom štaba divizije - 5.XII.1944. u Okuću kraj Begunja „Žene Hrvatske u NOB-i" - Zgb 1955, str. 471 i XIII PGD - Svetozar Tintor, Zgb 1968, str. 226).

[34] Izjave Marinke Butorac Jelačine, Ivice Butorca Josačina, Ikice Pavličević Iljetinove i Milke Pavličević Marine.

[35] Postoji mogućnost da je tada, ili nešto kasnije, predsjednik bio Ivica Pavelić Antin.

[36] Izvještaj OK KPH za Primorje PK SKOJ-a Hrvatske (Arhiv CK KPH, br. 1496 - primjerak među dokumentima kod mene).

[37] Razvitak SKOJ-a u kotaru Senj (Vlado Knifić - pripremni materijal - među mojim dokumentima).

[38] Popis skojevaca, rađen na osnovi raspoložive dokumentacije (zapisa i anketa), te sjećanja sudionika - tadašnjih omladinki i omladinaca - u događajima. Neki od njih, kao skojevce tog vremena spominju i Petra Balena - Peku Šakanova, Franu Pavelića Jerkova, a u Alanu Milana Butkovića i Jovicu Joline, koji su zatim otišli s ovog terena.

[39] Mikula Vukelić ako ne kada i Srećko Balen, članom KP, mogao je postati i koncem 1941. godine.

[40] Ovdje su u KP, na ovaj način, primljeni i braća - Vlado i Ante Knifić, a možda i još netko od omladinki i omladinaca koji su tu dolazili sa strane.

[41] IHRPH,KP, od 06.04.1942, primjerak među mojim dokumentima.

[42] O primanju u KP tih omladinaca, osim dokumenata, korištene su i izjave te usporedbe ovdje spominjanih boraca.

[43] Osnovan krajem studenog 1942. (VZ-III/83 - Dogodilo se u Vinodolu 1941-1943 (Mladen Plovanić).

[44] IHRPH,SKOJ-25/2713, 01.08.1942.

[45] O njegovom upućivanju u OK KPH za Primorje, vidjeti dopis CK KPH, od 12.06.1942 (IHRPH,KP - 26/82).

[46] Vidljivo u dopisu OK SKOJ-a za Primorje Ličaninu, od 21.07.1942 (IHRPH,SKOJ - primjerak među mojim dokumentima).

[47] Zbornik NOR-a TOM V, knjiga 5, Dokumenti 49 i 57.

[48] Dopis OK, SKOJ-a za Primorje Nikoli Ličaninu, od 21.07.1942 (IHRPH, SKOJ - primjerak među mojim dokumentima).

[49] Osim izjava sudionika u događajima, vidljivo i iz dopisa OK-a SKOJ-a za Primorje Nikoli Ličaninu od 21.VII.1942 (IHRP SKOJ - primjerak među mojim dokumentima). Vidjeti i Knjižicu Partizanska osnovna škola Krmpotsko Javorje (Zgb 1980).

[50] Vidljivo iz dokumenta - IHRPH, SKOJ 5/469, 28.08.1942. i SKOJ - 25/2739 a.

[51] Dopis OK SKOJ-a Bosancu od 17.09.1942 - primjerak među mojim dokumentima.

[52] Voda radnih grupa bila je Ana Pavelić Valašova - IHRPH,USAOH - 35/115.

[53] Izvještaj Bosanca iz Krmpota OK-u SKOJ-a za Primorje 02.IX.1942. (IHRPH,SKOJ-25/2739 a).

[54] VZ-III/83 - Dogodilo se u Vinodolu 1941-1943 (Mladen Plovanić).

[55] O njegovu dolasku u OK SKOJ-a za Primorje vidljivo iz dokumenta . IHRPH,KP-266/82, 12.VI.1942, a najava dolaska u Krmpote iz dopisa ovog Komiteta Bosancu od 17.IX.1942 (primjerak među mojim dokumentima).

[56] Zbornik NOR-a, Tom V, knjiga 8, Dokument br. 12.

[57] Knjiga Trinaesta primorsko-goranska divizija, str. 54-58 (Svetozar Tintor - Zgb. 1968).

[58] U ovom prelasku na ilegalan rad i tako stvorenim odborima SMG, vidjeti Izvještaj KK KPH - Senj (Toma Strižić), od 27.1.XI.1942 (IHRPH,KP-267/270).

[59] Ovaj Izvještaj je Manolić - tada član PK SKOJ-a za Hrvatsku - pisao 18.XI.1942 (IHRPH,SKOJ - 2/113).

[60] Termin se poklapa s podatkom u VZ-III/83 - Dogodilo se u Vinodolu 1941-1945 (Mladen Plovanić), ali naznaka da je Feliks Gorski bio rukovodilac - sekretar tog rukovodstva, oprečna je njegovim navodina su Senjskom zborniku 10-11/84.

[61] Izvještaj KR SKOJ-a Senj, od 2.III.1943 - u potpisu Feliks (Gorski) IHRPH,SKOJ - primjerak među mojim dokumentima i izjava Pave Butorca i Ane Pavelić.

[62] Kao predsjednik tog odbora, na kraće, spominje se i Rikard Pavelić Bradin.

[63] Izjava Pave Butorac Iličina, Marinke Butorac Jelačine i Ane Pavelić Valašove.

[64] VZ-III/83 - Dogodilo se u Vinodolu 1941-1943 (Mladen Plovanić) a vidljivo je iz izvještaja KK KPH Senj OK-u za Primorje (IHRPH,KP - 267/310, 23.XII.1942).

[65] Podaci iz izvještaja KK KPH Senj OK-u KPH za Primorje od 23.XII.1942 (IHRPH Arhivski broj 1695).

[66] Vidjeti pasus 2. napisa na str. 265 knjige - Žene Hrvatske u NOB-i, Zgb 1945.

[67] Održan početkom prosinca 1942. u Krmpotskom Zabukovcu. U rukovodstvu . Ružica Turković i Nada Antonić (Žene Hrvatske u NOB-i, Zgb 1955).

[68] IHRPH,KP - 267/310, 23.12.1942.

[69] Jedna radi u selu javorje, a druga u zaseoku - Števići (Krmpotska Luka).

[70] Nakon formiranja je tek počeo raditi. Aktivnost će uslijediti nadalje.

[71] Radilo je o izborima za općinske i KNOO - Novi, u koga je tada, osim starijih Matića Butorca Matašova i Antone Pavličević Iljetine, izabrana i omladinka Ana Pavelić Valašova . izvještaj KK KPH Novi OK-u KPH za Primorje od 26.II.1943. (primjerak među mojim dokumentima).

[72] Misli se na bolnicu br. 7 u Javornici, iznad drežničkih sela Tomići-Vukelići.

[73] Ilegalne odbore SMG, u naprijed citiranom izvještaju, se ne spominje, vjerojatno što još ne djeluje kao kolektiv.

[74] Vidjeti feljton „U spomen partizanskom školstvu„, Novi list - Glas Istre, od lipnja 1980. i knjižicu Partizanska osnovna škola Krmpotsko Javorje (Zgb. 1980).

[75] Poginula na Ljubovu.

[76] Među ovih 15, bili su, poslije Mikule Vukelića, sljedeći alanarski omladinci_ Milan Tomljanović Samardžija, Jovica Butković Jolin i spomenuta Ana Vukelić Puričina.

[77] U anketnom listu Mirka Filipovića Vališe nije jasno istankuto da li je u to vrijeme bio član SKOJ-a ili SMB.

[78] Održan 27.29.XII.1942. u Bihaću - Pismo OK-a SKOJ-a za Primorje od 9.XII.1942. (IHRPH,SKOJ - 2144).

[79] Navodno je za delegata bila izabrana i Marinka Butorac Jelačina, ali je uslijed bolesti izostala.

[80] Pjesnici Vladimir Nazor i I.G. Kovačić su koncem 1942. došli iz Zagreba u partizane. Nazor je na toj konferenciji u Slunju održao svoj poznati pozdravni govor omladini.

[81] Izvještaj je poslan PK-u SKOJ-a za Hrvatsku o5.III.1943. (IHRPH,SKOJ - 3/206).

[82] Senjski zbornik 10-11/84, str. 299-302.

[83] Misli se na ranu jesen 1942.

[84] Izvještaj KK KPH Senj, OK-u KPH za Hrvatsko primorje (IHRPH,KP-269/494), s tim što se Ivica Pavelić ubrzo vratio zbog bolesti.

[85] Vidjeti Zbornik NOR-a, Tom V, knjiga 13, Dokument - naš - br. 68 a talijanski broj 118.

[86] Zbornik NOR-a Tom V, knjiga 14, Dokumenti, br. 84 - naš a talijanski, broj 63, 145, 151 i 158, te izvještaj Nede Knifić OK-u SKOJ-a za Primorje od 28.IV.1943 (kopija među mojim dokumentima).

[87] Razvitak SKOJ-a u kotaru Senj (Vlado Knifić -. pripremni materijal - među mojim dokumentima).

[88] Vidljivo iz izvještaja KK KPH Senj, OK-u KPH za Primorje (IHRPH,KP-269/503, 21.VI.1943) i VZ-III/83 - Dogodilo se u Vinodolu 1941-43 (Mladen Plovanić), te pisma sekretara KK KPH Senj Vladimiru Bakariću od 7.VII.1943, 'primjerak među mojim dokumentima).

[89] Vidjeti izvještaj KK KPH Novi (IHRPH,KP-270/543, 21.06.1943).

[90] IHRPH,USAOH-40/485.

[91] Vidljivo u Dokumentu - IHRPH,KP-270/600, 23.VIII.1943. i VZ-III/83 . Dogodilo se u Vinodolu 1941-1943 (Mladen Plovanić)

[92] Ima izjava koje govore da je u ovom vremenu, radi svoje aktivnosti, u SKOJ mogla biti primljena - Ofelija Butković Blaževa i Joso Krpan Kovač, a Kata Butković Garina i ranije ilegalno, pri svojim dolascima na vezu u Zabukovac.

[93] Popis ovdje predočenih skojevcima sačinjen je kao i za polugodišta u 1942. godini.

[94] Objavljena 8.IX.1943

[95] Vidjeti Zbornik NOR-a, tom V, knjiga 3, dokument broj 102 (Krmpotski partizanski vod se tu naziva „trećim" vodom, što je pogrešno jer je on bio drugi vod.)

[96] Isti Zbornik i knjiga, a dokument br. 121.

[97] Isti Zbornik, knjiga i dokument.

[98] Zbornik NOR-a tom V, knjiga 5, dokumenti broj 49 i 57.

[99] „Rila" je tu u izvjesnom bio tragična ličnost NOP-a krmpotskog kraja, a i Nino Prpić Babičin, koji je s Juricom poginuo, smatrao se također našim, ako ne više, ono simpatizer - sigurno.

[100] Dokument broj 57 Zbornika NOR-a, tom V, knjiga 5 i zapisi Franje Stojevića Ćope.

[101] Zbornik NOR-a tom V, knjiga 4 - Izvještaj komandanta V. operativne zone komandantu NOPO Hrvatske o borbama i akcijama u Gorskom kotaru i Primorju.

[102] Zbornik NOR-a, tom V, knjiga 5, neprijateljski dokument br. 172, a naš br. 75,

[103] Knjiga 1. proleterski bataljon Hrvatske (Karlovac 1983), strana 156-160.

[104] Zbornik NOR-a, tom V, knjiga 9, izvještaja štaba V. op. zone od 15. XI. 1942.

[105] Knjiga XIII. udarne PGD (Svetozar Tintor), str. 135 a izvorno - Zbornik NOR-a, tom V, knjiga 23.

[106] Zbornik NOR-a, tom V, knjiga 25, dokument br. 4.

[107] VZ-IV/85 - Dogodilo se u Vinodolu 1943-1945 (Davorin Ježić).

[108] O ovom razvođenju po položaju koga čine u krmpotskom kraju, govori se i u knjizi „1. proleterski bataljin Hrvatske" (Karlovac 1983), strana 158.

[109] Zbornik NOR-a, tom V, knjiga 3, dokument br. 121 i zapisi Franje Stojevića Ćope.

[110] Za ovu akciju se u VZ-III/83 - Dogodilo se u Vinodolu 1941-1943, kaže se da su izveli borci Ledeničke čete. To nije u opreci, ali četa je tada po sastavu i ovdašnjem nazivu bila Ledeničko-krmpotska.

[111] Zbornik NOR-a, tom V, knjiga 7, izvještaj štaba V. operativne zone od 7. XI. 1942.

[112] Ova akcija je navedena i u dokumentu Ministarstva unutrašnjih poslova NDH, zaveden u Ministarstvu domobranstva pod brojem 2755, 18. V. 1943. (kopija među mojim dokumentima).

[113] Zbornik NOR-a, tom V, knjiga 6, dokument br. 18.

[114] Zapisi Franje Stojevića Ćope i Zbornik dokumenata NOR-a, tom V, knjiga 33 (Izvod iz depeša), te izjava sudionika (u mojoj dokumentaciji).

[115] Izjava sudionika u događaju (u mojoj dokumentaciji).

[116] O pojavi letaka u Senju govori se u više izvještaja, kako KK KPH - Senj, tako i Novi, što, razumije se, treba tumačiti kao djelo, prije svega, senjskih aktivista, ali i u suradnji sa ovdašnjim (zapisi Franje Stojevića Ćope, izjava Mile Balena Lujina i drugih).

[117] Izvještaj partijske jedinice Krmpota (Toma Strizić) od 16. do 23. VIII. 1942. (IHRPH,KP-267/200) i zapisi Franje Stojevića Ćope.

[118] Izvještaj KR SKOJ-a Senj OK-u za Primorje od 2. III. 1943, (u mojoj dokumentaciji).

[119] Vidljivo iz dokumenata - IHRPH,SKOJ - 25/2791, 19. III. 1943. i zapisa Franje Stojevića Ćope te izjava sudionika: Katice Balen, Marinke Butorac, Ivke Butorac, Ivke Filipović Terine, Marije Komadina Popićeve, Ane Pavelić Valašove, Milke Pavličević Marine, Ikice Pavličević Iljetinove i drugih, a za šire sagledavanje problema - pročitati XIII. PGD (Svetoraz Tintor - Zgb. 1968), str. 54-74.

[120] Izjava sudionika u događaju.

[121] Izvještaj KO USAOH-a OK odboru USAOHa (IHRPH,USAOH - 40/426, 10. XI. 1943) i zapisi Franje Stojevića Ćope.

[122] Zapisi Franje Stojevića Ćope i izjave sudionika u događajima, a o stalnoj brizi za ranjenike, vidjeti i dokumente - IHRPH,KP - 268/352, SKOJ - 26/2829 i druga.

[123] Franjo Stojević Ćopo - zapisi i izjave ovdašnjih sudionika u događaju.

[124] Općinski NOO Krmpote - Gospodarska komisija (Izvještaj o izdatim namirnicama NOV-i od 1. VIII. 1944 (primjerak među mojim dokumentima).

[125] Zapisi Franje Stojevića i izjave omladinaca tadašnjih odbornika.

[126] Pismo AFŽ iz Krmpota - „Goranke, Istranke i Primorke u NOB-i (Giron i Sobolevski - 1978, str. 91-92) i Izjave Katice Balen, Milke Pavličević i drugih.

[127] Vidljivo iz više dokumenata i ovdje već spominjanih davaoca izjava. Vidi i dokument - IHRPH,USAOH-40/416.

[128] Primjer; materijali I. kongresa USAOJ-a, odluke AVNOJ-a, II. kongresa USAOJ-a i drugo.

[129] Izjave Pave Butorca Ilićina, Ane Pavelić Valašove i drugih, te zapisi Franje Stojevića Ćope.

[130] IHRPH,KP - 266/80 i Derdino pismo Anki Berus (među mojim dokumentima).

[131] VZ-4/85, str. 212 (Stipe Tonković).

[132] IHRPH,USAOH - 34/70, 17. VIII. 1943.

[133] Nešto o udjelu omladine Primorja na tom zboru može se vidjeti i u knjizi Oročac i Brinje u NOB-i 1941-1945 (Milan Bukvić, Otočac 1971).

[134] Vidjeti izvještaj KK KPH Senj OK-u za Hrvatsko primorje, od 24. II. 1943. (primjerak u nojoj dokumentaciji).

[135] Počev od proslave 1. maja 1942. godine

[136] Izvještaj KK SKOJ-a Novi OKu SKOJ-a za Primorje (IHRPH,SKOJ - 26/2840, od 22.VII.1943). Rimovani odbornici bili su Ćopo - Franjo Stojević, Popo - Anton Pavelić, drugarica Matija Filipović Danina (Zeka), Šikan - Ivan Pavelić, Malikan - Mate Komadina.

[137] Vidjeti izvještaje KK USAOH-e Novi od 10. XI. 1943. (IHRPH,USAOH - 40/426) i od 1. II. 1944 (IHRPH,USAOH - 40/485, te zapisnik skojevskog savjetovanja za kotar Novi od 18. III. 1944 (IHRPH,SKOJ - 28/3085) i druge dokumente.

[138] Ima izvjesnih dilema oko članstva u oba komiteta SKOJ-a Senj i Novi za Katu Butković i Anicu Butorac, što je vezano za razdvajanje senjskog rukovodstva organizacija NOP nakon prodora Nijemaca 1944. godine, a za Marinku Butorac oko članstva u Okružnom odboru ili Plenumu USAOH-a za Primorje.

[139] Zbornik dokumenata NOR-a, tom V, knjiga 38, dokument br. 56.

[140] Zbornik dokumenata NOR.a, tom V, knjiga 29, dokumenat br. 83.

[141] Zbornik dokumenata NOR-a, tom V, knjiga 36, dokumenat br. 31.

[142] Podaci o dužnostima, položaju i činovima, prikupljeni su iz raznih dokumenata, osobnih anketa i zapisa ali i izjava, od kojih neke iz Alana govore da su oficirima ovog ranga mogli biti i Milan Butković i Jovica Jolini.

[143] Početkom srpnja 1942.

[144] 20.I - 114. Lovačka, a 1-11.II 1944 - glavni dijelovi 329 Legionarske divizije.

[145] Počev od - „Partizan sam, tim se dičim" i „Listaj goro", do Nazorovih „Mitraljeza", „Crvena zvijezda", „Pjesma o pesti" i druge.

[146] „Pionir", „I oni se bore", lakša štiva iz omladinske štampe i drugo.

[147] Prva učiteljica od profesije bila je Anča Vučetić iz Brinjskog Gornjeg Kraja, kojoj je ispred prve partizanske škole podignuta spomen-bista.

[148] Pisac ovih redova je 1980, za potrebe knjižice Partizanska osnovna škola Krmpotsko Javorje, pronašao i u popis knjižice, poimenično uvrstio 35 pionira koji su pohađali samo tu školu u toku rata.

[149] Zapisi Franje Stojevića Ćope i izjave sudionika događaja, a vidjeti i dokument - IHRPH,SKOJ - 26/2825.

[150] IHRPH,SKOJ -27/2997, 18. XI. 1944.

[151] Zapisi Franje Ćope i izjava sudionika događaja, a vidjeti i dokument IHRPH,SKOJ -9/912, 25. XI. 1944.

[152] Zapisi Franje Stojevića Ćope i izjave sudionika tih događaja.

[153] Grupa pionira - Izjava Pave Butorca i Ane Pavelić.

[154] Izjava Mate Pavličevića i sudionika.

[155] Izjava Pave Butorca, Ive Butković Gare i drugih.

[156] Vidjeti Izvještaj KR SKOJ Novi, od 22. IV. 1943 (IHRPH,SKOJ-25/2802), Dokument OK SKOJ-a - IHRPH,SKOJ - 26/2828, 29. VI. 1943. i izjave sudionika događaja (među mojom Dokumentacijom).

[158] Popis sačinjen na osnovi izjava: Ive Butković Gare, Marinke Butorac Jelačine, Zlate Butorac Milišine, Ivice Butorca Josačina, Mile Butorca Slavkova, Zvonka Kalanja Pavkina, Frane Komadine Popića, Tone Krpana Kubote, Mate Pećanića Jole, Vlade Vukelića Tinca, Slave Vukelića Purice.

[157] Zapisi Franje Stojevića Ćope, izjave Milke Dražić Skočilić i drugih sudionika, a vidjeti i dokument - IHRPH,SKOJ -27/2940.

[159] Vidi se iz dokumenata - IHRPH,USAOH-40/416, od 24. IX. 1943 (Izvještaj KO USAOH Novi Okružnom odboru USAOH za Primorje).

[159] Vidi se iz dokumenata - IHRPH,USAOH-40/416, od 24. IX. 1943 (Izvještaj KO USAOH Novi Okružnom odboru USAOH za Primorje).

[160] Knjiga 14. PG Br. Vladimir Matetić, Beograd 1973, str. 141.

[161] Termini događaja uzeti iz dnevnika Mile Balena Lujina - fotokopija među mojim dokumentima.

[162] Vidjeti dokument IHRPH,SKOJ - 27/3022, 31. XII. 1944.

[163] I ovaj termin je uzet iz dnevnika Mile Balena Lujina, a vidjeti dokumentat . IHRPH,SKOJ -27/3022, 31. XII. 1944.

[164] Izjava Tone Butorca Božičina koju je obradio Mile Komadina Malikan (fotokopija među mojim dokumentima)

[165] Njen smještaj je bio u barakama koje su pripadale nekadašnjem partizanskom logoru Bilo.

[166] Vidjeti izvještaj Komande primorskog područja od 15. I. 1945. OK-u KPH za Primorje - IHRPH,KP-281/1614 i Oružničke postaje Novi, od 11. I. 1945 (primjerak među mojim dokumentima).

[167] Izjava Kate Butorac Ivine, Mate Butorca Antina, Vene Piškulića Frankova i drugih (među mojim dokumentima).

[168] Detalje o tom hapšenju i bijegu obradio je Mile Komadina Malikan 1956. godine (fotokopija među mojim dokumentima.)

[169] Vidjeti i dokument -i-27/2940, 29. IV. 1944. i SKOJ- 27/3022, 31. XII. 1944.

[170] Dokument IHRPH,SKOJ -28/3085, 18. III. 1944. i SKOJ 27/2943, 13. V. 1944.

[171] Vidjeti i dokumente - IHRPH,KP 272/733, 28. XI. 1943, KP - 270/760, 24. XII. 1943, KP - 273/798, 1. I. 1944. i KP - 279/934, 25. II. 1944.

[172] Popis uzet iz osobnih dokumenata - pripadnika boraca 1941. godine.

[173] Po majci, rođenju i djetinjstvu, krmpotskom kraju pripadaju, npr. i nosioci Spomenice 1941. Ljerka i Boško Šnajder učiteljevi, pa i svi oni borci vani rođeni, ali za ovaj kraj čvrsto vezani - Marko Blažević i drugi.

[174] O nekim ratnim dužnostima vidljivo i u knjigama Končarevi proleteri i (Vl. Klaić - Bgd. 1982. i 13. proleterska brigara . Rade Končar (T. Radošević, Zgb. 1984)